

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja

Liis Leilop

KUTSEKOOList VÄLJALANGEVUSE RISKITEGURITE JA
ENNETUSMEETMETE KIRJELDUS KUTSEKOOList
VÄLJALANGENUTE HINNANGUL

magistritöö

Juhendaja: Kristi Kõiv (PhD)

Läbiv pealkiri: Kutsekoolist väljalangemine ja selle ennetamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Margus Pedaste (professor)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Sisukord

1	Teoreetiline raamistik	4
1.1	Sissejuhatus	4
1.2	Kutseharidusest väljalangevus	5
1.3	Ökoloogiline süsteemiteooria ja õpingute katkestamine	7
2	Kutsekoolist väljalangevust mõjutavad riskitegurid	8
2.1	Akadeemiline ebaedu	8
2.2	Erialaga seotuse puudumine	9
2.3	Perekonnaga seotud riskitegurid	9
2.4	Motivatsioonipuudus	10
2.5	Põhjuseta puudumine	10
2.6	Kooliga seotuse puudumine	11
2.7	Halvad suhted õpetajatega	12
2.8	Sõpruskonna mõju	12
2.9	Majanduslikud riskitegurid	12
2.10	Toetuse puudumine	13
3	Ennetusmeetmed õpingute katkestamisele	14
3.1	Õige erialavalik	14
3.2	Huvitegevus	14
3.3	Mitteformaalne ja koolipoolne tugi	15
3.4	Ettevalmistus põhikooli tasemel	16
4	Metoodika	17
4.1	Valim	17
4.2	Andmekogumismeetod	17
4.3	Protseduur	18
4.4	Andmeanalüüs	19
5	Tulemused	20
5.1	Tulemused seoses kutseõppes väljalangevuse riskifaktoritega	20
5.1.1	Tulemused seoses õpilase endaga seonduvate riskifaktoritega	22
5.1.2	Tulemused seoses koduga seonduvate riskifaktoritega	25
5.1.3	Tulemused seoses kooliga seonduvate riskifaktoritega	26
5.1.4	Tulemused seoses sõprade ja eakaaslastega seonduvate riskifaktoritega	30
5.1.5	Tulemused seoses töömaailmaga seonduvate riskifaktoritega	31
5.1.6	Tulemused seoses tagajärgedega kutsehariduse katkestamisel	32

5.2 Tulemused seoses kutseõppes väljalangevuse ennetusmeetmetega	34
5.2.1 Persooniga seotud ennetusmeetmed	34
5.2.2 Koduga seotud ennetusmeetmed	35
5.2.3 Kooliga seotud ennetusmeetmed	36
5.2.4 Eakaaslastega seonduvad ennetusmeetmed.....	39
6 Arutelu	41
Tõlgendus.....	48
Abstract.....	50
Tänuõnad.....	51
Autorsuse kinnitus.....	52
Kasutatud kirjandus.....	53
Lisa 1	58

1 Teoreetiline raamistik

1.1 Sissejuhatus

Kutsehariduse omandamine on noorele inimesele, kes on põhikooli lõpetanud, oluline tegur ühiskonnaliikmeks saamisel ning ka toimetulekul edaspidises elus. Kutseharidusena mõistetakse seaduses õppetegevusi, mille lõpptulem on kutsehariduse omandamine. Kutseõppe eesmärgiks on pakkuda keskkonda isiksuse arenguks, kes on omandanud teadmised, oskused ja hoiakud. Samuti peaks kutseõppe läbinu olema oskuslik ja valmis töötama, olema aktiivne ühiskonnaliige ning lähtuma elukestva õppe põhimõtetest (Kutseõppeasutuse seadus, 2013).

2009. aastal lõpetanud õppuritest leidis töö poole aasta jooksul 54%. Kolm aastat hiljem 2012 lõpetajatest aga juba 71%. Kasvanud on ka erialasele tööle saajate osakaal (Reinhold & Vaher, 2013). Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et ka lõpetanute hulgas on erialasele tööle saamise osakaal keskmine, kuid õpingud katkestades on tõenäosus veel väiksem. Antud uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kogemuse põhjal kutsekoolist väljalangemist mõjutavaid tegureid ja võimalikke ennetusmeetmeid. Antud teema on tähtis, sest ka kutseharidusest väljalangemine võib tekitada noorele tulevikus probleeme töö leidmisega ja üldise majandusliku toimetulekuga, kuna puudub erialane haridus (Espenberg, Beilmann, Reincke, Themas, 2012).

Varasema koolist väljalangevust puudutava kvalitatiivse uurimuse eesmärgiks on olnud kaardistada olemasolevad riskifaktorid ja kasutatavad sekkumismeetmed ning hinnata nende tõhusust (Espenberg et al., 2012). Antud uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kogemuse põhjal kutsekoolist väljalangemist mõjutavaid tegureid ja võimalikke ennetusmeetmeid. Valimisse valiti kutsehariduse katkestanud, kuna üldhariduskoolist väljalangejaid on juba uuritud rohkematel kordadel (Adamson, 2010; Heinsalu, 2006; Kõiv, 2007; Leilop, 2013; Toming, 2011; Aru-Raidalu, 2014). Koolist väljalangevuse teematikat on uuritud ka väljaspool Eestit (Beekhoven & Dekkers, 2005; Acharya & Neupane, 2012; Doll, Eslami, Walters, 2013; Fortin, Marcotte, Potvin, Royer, Joly, 2006; Glokowska, Young, Lockyer, 2007; Haughey, 2009; Jimerson, Ferguson, Whipple, Anderson, Dalton, 2000; Jäppinen, 2010; Tas, Selvitopu, Demirkaya, 2013; Voelkl, 1995). Käesoleva uurimuse fookus võrreldes Espenberg et al (2012) läbiviidud uurimusega on laiem seoses riskitegurite käsitlemisega. Eelnev viidatud uurimus on pigem fokusseeritud kitsamatele teemavaldkondadele nagu eriala sobimatus, terviseprobleemid ja laiskus seoses inimese endaga; konfliktid õpetajate või kaasõpilastega, õpetamismeetodite

ebasobivus seoses kutsekoolist väljalangevusega. Lisaks erineb käesoleva uurimuse valim Espenberg et al (2012) raportist, kus intervjueriti nii katkestanuid kui ka õpetajaid. Käesolev uurimus tegeleb aga ainult kutseõppesest väljalangenutega.

Käesolevast uurimusest tulenevad järeldused võivad olla kasulikud kutsehariduses töötavatele spetsialistidele, kelle võimuses on sekkuda kutsekoolist väljalangemise protsessi, kui märgatakse õpilaste puhul sellega seonduvaid riskifaktoreid. Lisaks on uurimus infoallikaks ka põhikooli õpetajatele, kelle õpilased suunduvad kutsekooli ning kelle jaoks on olulisem ennetusmeetmete osa, mille elluviimine võib alata juba põhikooli tasemel.

1.2 Kutseharidusest väljalangevus

Kutseharidusest väljalangevuse, kutseõppingute katkestamise all käsitletakse antud uurimuses koolist lahkumist ilma lõpudiplomita (Tas et al., 2013). Kutsehariduse poolelijäämine toob endaga kaasa negatiivseid tagajärgi nii ühiskonna kui indiviidi tasandil. Indiviidil on edaspidi tööturul olulisi puudujääke hariduses ning ühiskonnale tähendab see tihti suuremaid kulutusi üksikisikule (Tas et al., 2013). Kutsehariduse katkemist võib käsitleda kahe mõistena: kutseharidusest väljalangevus, mis on pigem mitteteadlik valik, ja pigem riskifaktorite toime tagajärg (Doll et al., 2013); ning kutsehariduse katkestamine seevastu on aga teadlikum otsus.

Eestis on statistiliste andmete kohaselt olnud pidevalt kutsehariduse katkestajate arv põhikooli baasil kõrge. Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS, 2015) andmetel õppeaastal 2006/07 katkestas kutsehariduse põhihariduse baasil 26,4% õppima tulnutest, 2011/12 22,3% ning 2012/13 24,2%. Nagu Eesti Hariduse Infosüsteemi statistika näitab on katkestajate arv vahepeal kahanenud, kuid on nüüd taas tõusmas. Seetõttu võib öelda, et tegu on aktuaalse ning olulise probleemiga Eesti ühiskonnas. Erialasid esile tõstes on suurim väljalangevus õppevaldkondades teenindus ja tehnika, tootmine ja ehitus. Katkestajatest on Eestis õppeaastatel 2004/05-2010/11 jõudnud kutse- või kõrghariduse omandamiseni nõudnud vaid kümnendik (Espenberg et al., 2013). Sama kinnitab ka Reinhold ja Vaheri (2013) HTM-i jaoks koostatud ülevaade statistikast, kelle kohaselt 2011/12 katkestajatest jätkasid 18% järgmisel õppeaastal kutsehariduses. Lisaks võib esile tuua ka grupi kutsehariduse omandajaid, kes õpivad põhihariduse nõudeta kutseõppes. Selle grupi katkestajate osakaal on aastate jooksul üsna kõikum. 2008/09 47.8%, 2009/10 31.9%, 2010/11 42.7% ja 2011/12 39.3% (Reinhold ja Vaher, 2013).

Teema aktuaalsust toetab ka Praxise avaldatud teemapaber töökäte puudusest (Praxise teemapaber..., 2015), mis puudutas oskustöölise puudust meie riigis. Selle teemapaberi kokkuvõte väidab, et kutseõppest väljalangevuse on oluliselt suurem kui väljalangevus üldharidusest. See tõstab omakorda aga kvalifitseerimata tööjõu osakaalu tööturul (Haaristo et al., 2015). Teisisõnu mõjutab haridussüsteem otseselt tulevasi töötajaid ning nende kvalifikatsioonitaset.

Kutseharidusest väljalangevust on varasemalt Eestis uuritud, kuid Espenberg et al (2012) toovad välja, et varasemate uurimused pole piisavad selleks, et efektiivselt vähendada väljalangevust kutsehariduses (Espenberg et al., 2013).

Margus (2007) on kirjutanud, et koolist väljalangenutele mõjuvad erinevad riskitegurid. Seetõttu on koolist väljalangenute grupp liikmete poolest mitmekesine ja ennetuseks on tarvilik sellest ka meetmete valikul lähtuda. Antud uurimuses keskendub autor kutseharidusest väljalangevuse uurimisele, seetõttu ei kattu kõik kutsekoolist väljalangevusega seonduvad riskifaktorid ja ennetusmeetmed üldhariduskoolist väljalangevusega seonduvate riskifaktorite ja ennetusmeetmetega.

Kutseharidusest väljalangevus on pika ja keerulise protsessi tulemus. Õpilane satub olukordadesse koolikeskkonnas seoses tõmbe- (*pull factors*) ja tõukefaktoritega (*push factors*), nende mõjul peab ta tulema toime erinevate tagajärgedega ja kutseharidusest väljalangevuse protsess võibki lõppeda kutsekooli lõpetamata jäämisega (Doll et al., 2013). Kutseharidusest väljalangevuse uurimiseks vaadeldakse riskitegureid, mis koolist väljalangevuse protsessi mõjutavad (Beekhoven & Dekkers, 2005). Seda teemavaldkonda on uuritud lähtuvalt üldisest riskifaktorite klassifikatsioonist seoses õpilase enda, õpilase kodu, kooli ja sõprade/eakaaslastega seonduvalt (Beekhoven & Dekkers, 2005; Hammond et al., 2007; Glokowska et al., 2007; Ingul, Klöckner, 2012; Jimerson et al., 2000; Smyth, 2005). Teisalt on koolist väljalangevust uuritud ka Bronfenbrenneri ökoloogilisest süsteemiteooriast lähtuvalt (Gallagher, 2001; Jimerson et al., 2002). Bronfenbrenneri ökoloogilist süsteemiteooriat (1979) kasutatakse selle teema uurimisel kuna ökoloogiline süsteemiteooria on laialdane, kuid fokuseeritud lähenemine. See võtab arvesse-nii süsteemide kompleksust kui ka õpilase enda individuaalset arengut (Leonard, 2011).

1.3 Ökoloogiline süsteemiteooria ja õpingute katkestamine

Koolist väljalangevuse riskifaktorite käsitluses toetun Bronfenbrenneri (1979) ökoloogilisele süsteemiteooriale, mille alusel käsitletakse indiviidi mõjutatuna tema elukeskkonnas olevatest erinevatest sotsiaalsetest süsteemidest. Bronfenbrenneri (1979) järgi tuleb paremaks inimese arengu mõistmiseks arvestada erinevaid keskkondi, kus tema areng toimub. Nendeks on mikrosüsteem (kodu, kool, töökoht), mesosüsteem (mikrosüsteemide seosed ja nendevahelised suhted), eksosüsteem (kohalikud, riiklikud institutsioonid) ja makrosüsteem (ühiskondlikud normid ja prototüübid). Mikrosüsteemis vaadeldakse inimese kui indiviidi ja teda otseselt ümbritsevate süsteemide vahelisi seoseid. Kuidas näeb välja indiviidi suhe koduga, kooliga. Mesosüsteemi puhul vaadeldakse seda, kuidas indiviidi ümbritsevad mikrosüsteemid üksteist mõjutavad. Näiteks missugused on kooli ja kodu vahelised suhted või kooli ja töökoha vahelised suhted. Eksosüsteemide juures vaadeldakse neid seoseid ja protsesse, mis toimuvad keskkondades, millest vähemalt üks mõjutab indiviidi nii kaudselt kui ka otseselt. Näiteks kuidas mõjutab vanemate töökoht õppuri elu perekonnasuhete kaudu. Makrosüsteemides vaadeldakse eelnevate süsteemide üleseid seoseid. Peamiselt vaadeldakse siin kultuuridele omapäraseid karakteristikuid, kombeid ja tavasid. Samuti on toodud esile ka suurim süsteemide liik kronosüsteemid, mis käsitlevad keskkonda kolmanda dimensioonina (Bronfenbrenner, 1979). Siin vaadeldakse aega kui karakteristikut, mille muutudes toimuvad muutused inidiivis kui ka teda ümbritsevates mikro-, meso-, ekso- ja makrosüsteemides (Bronfenbrenner, 1994). Lähtudes ökoloogilisest süsteemiteooriast saab kooli nimetada üheks süsteemiks, mis integreerib last ühiskonda.

Koolist väljalangevus on probleem, mida mõjutavad ökoloogilisest süsteemiteooriast (Bronfenbrenner, 1979) lähtuvalt mitmed riskitegurid ning teatud kaitsetegurid. Ka riskitegurid ning kaitsetegurid jaotatakse antud uurimuses eelnevalt kirjeldatud süsteemidest lähtuvalt. Riskitegurid jaotatakse antud uurimuses teooriast lähtuvalt nelja üldisesse kategooriasse: kooliga seonduvad, koduga seonduvad, sõprade ja eakaaslastega seonduvad ja õpilase endaga seonduvad riskitegurid. Need on omavahel seotud ning riskitegurite olemasolu suurendab väljalangevuse tõenäosust. Kaitsetegurid seevastu vähendavad väljalangevuse tõenäosust. Nendena käsitletakse töös ennetusmeetmeid, mis on samuti jaotatud teemade kaupa kooliga, koduga, sõprade ja eakaaslastega ning õpilase endaga seonduvateks (Espenberg et al., 2012).

2 Kutsekoolist väljalangevust mõjutavad riskitegurid

Mõjuvateks teguriteks on varasemalt nimetatud indiviidi, pere, kooliga ja eakaaslastega seotud riskitegureid (Beekhoven & Dekkers, 2005). Lähtudes Bronfenbrenneri ökoloogilisest süsteemiteooriast (Bronfenbrenner, 1979), on tegu nelja mikrosüsteemiga, mis tähendab, et nendes neljas valdkonnas esinevad riskitegurid on omavahel seotud ning vastastikmõjus. Järgnevalt käsitlen lühidalt kooliga seonduvaid riskifaktoreid ja ennetusmeetmeid, mida analüüsi antud uurimuse läbiviimisel. Haridus- ja Teadusministeeriumi ülevaates kutseõppe statistika kohta tuuakse esile kolm olulisemat õppetöö katkestamise põhjust: vale erialavalik, nõudmiste ja võimete mittevastavus, majanduslikud põhjused (Reinhold & Vaher, 2013). Glokowska et al (2007) kirjeldavad kutsehariduses tõuke-faktoreid (*push factors*), mis on sisuliselt riskiteguritena mõistetavad. Nendeks on akadeemiline ebaedu, nõuete keerukus (õpilane on mittevastav), majanduslikud raksused, toetuse puudus, negatiivsed varasemad kogemused ja tervislikud põhjused.

Riskifaktoreid kutseharidusest väljalangemiseks saab samuti jaotada teemade alla. Nõnda jaotuksid riskifaktorid inimesest endast tulenevateks, perekonnast tulenevateks, koolist tulenevateks, majanduslikult tulenevateks ja sõpradest/ eakaaslastest tulenevateks riskiteguriteks. Inimesest endas tulenevad riskitegurid on näiteks: akadeemiline ebaedu, eriala sobimatus, terviseprobleemid, laiskus. Perekonnast tulenevad riskitegurid on näiteks: halvad suhted vanematega, perekonnaprobleemid, lapsevanemaks saamine. Koolist tulenevad riskitegurid võivad olla halvad suhted koolis, õpetamismeetodite ebasobivus, koolipersonali ebakompetentne käitumine. Majanduslikud põhjused võivad olla tööleasumine ja ajapuudus, rahapuudus. Eakaaslaste ja sõpradega seoses saab tuua esile sõprade negatiivset mõju (Espenberg et al, 2012).

2.1 Akadeemiline ebaedu

Akadeemiline ebaedu termin, tähendab, et õpilasel on raskusi õppekava läbimisega ühes või mitmes aines. Kutsehariduses saab eristada ka akadeemilist ebaedu üldistes ja erialaainetes. Ühe teoreetilise mudeli põhjal võib akadeemiline ebaedu tuleneda vähesest kohalolekust ning võib viia kooliga seotuse puudumiseni. Teisest mudelist lähtudes saab väita, et madalad tulemused madaldavad ka enesekindlust ja viivad edasiste probleemideni (Finn, 1989, viidatud Beekhoven & Dekkers, 2005 j).

Kooli vastu huvi tekkimist mõjutavad interpersonaalsed suhted inimestega ja samuti õppetöö korraldus (Normak, 2004). Varasemad uurijad on leidnud, et kõrged ootused edule ja

nõudmised koolikeskkonnas mõjutavad nõrgemaid õpilasi varem oma kooliteed katkestama. See võib mõjutada klassikordamiste arvulist suurenemist (Hammond, Smink, Drew, Linton, 2007). Akadeemilise ebaedu all mõistetakse ka üldisi raskusi õppekava läbimisel, kus õpilased ei hooa enne õppimaasumist õppekava mahtu. Akadeemilise ebaedu teema all võib mõelda ka tagasisidet, mis aitaks õpilasel paremini õpitavat mõista. On toodud välja, et taolist tagasisidet on vähe ning ka see on õpilastele õpingute katkestamise riskifaktor (Glokowska et al., 2007).

Koolis esineb tulemustele orienteeritust, kuid samal ajal ei tegeleta tulemuste parandamiseks vajalike toetusprogrammide arendamisega. Uurimistulemused on näidanud õpilaste kohta, et nad ei hinda tunde huvitavateks juba seetõttu, et koolipoolsed kõrged ootused ja keeruline õppekava ei ole seoses nende argieluga (Hammond et al., 2007).

2.2 Erialaga seotuse puudumine

Lisaks kooliga seotuse puudumisele võib kutsehariduses eristada vale eriala valikut. Kui noor on valinud eriala, millega ta ei seostu, on tema kutseõppe lõpetamise tõenäosus madalam (Acharya, 2012). Näiteks ühiskonnas, kus on juurdunud tugevad soostereotüübid ja sotsiaalne struktuur väga täpselt jaotunud, on leitud otsene seos soo ja erialal õppimise jätkamise tõenäosuse vahel (naised lõpetavad vähem tõenäoliselt automehaaniku eriala Nepaalis) (Acharya, 2012).

2.3 Perekonnaga seotud riskitegurid

Kuna paljud kutsehariduses õppijad on veel vanemate leibkonna osa ning neist majanduslikult sõltuvad, mõjutavad kodused oluliselt ka õppurit ja tema koolitööd. Teisalt on ka oma pere loomine kooliga tegelemist takistav aspekt. Näiteks laste olemasolul on õppuril oluliselt vähem aega õppetööga tegeleda (Espenberg et al., 2012).

Konfliktised suhted kodus võivad noore enesehinnangut madaldada ja seetõttu teistes keskkondadeski haavatavamaks muuta. Samas on madala enesehinnanguga noortel keeruline minna abi paluma mujale, kui enda pere ei suuda tuge pakkuda (Espenberg et al., 2012).

Lapsevanemaks saamine lisab noorele palju uusi kohustusi, millega tavaline õppur tegelema ei pea. Kõik uued kohustused ja vastutus nõuavad palju aega ja ressursi, mida on raske kutsehariduse kõrvalt leida. Kui lapsevanemaks saanud noorel puudub ka perekonnapoolne ja koolipoolne tugi, on lõpetamine üpris keeruline ning paljud otsustavad loobuda (Espenberg et al., 2012).

Ka lähedase pereliikme surma on kirjeldatud kui pigem harva kuid siiski esinevat riskifaktorit. Kui leinaga toimetulek on õppuri jaoks raske ning teda toetada ei osata, võivad probleemid noore jaoks kuhjuda ning viia õpingute katkestamiseni (Espenberg et al., 2012).

2.4 Motivatsioonipuudus

Üks koolist väljalangevuse riskitegur on ka õpilase huvipuudus õppimisel. Siinkohal peetakse silmas motivatsiooni seoses õppetööga, mitte üldist motivatsiooni. Lee & Ip (2003) leidsid oma uurimuses, et koolist väljalangenud kaotasid huvi õppimise vastu suure koormuse ja mittesobiva õppekava tõttu. Motivatsioonipuudus on seotud ka õppekava raskuse/kergusega ning selle sobivusega õpilase ootustele (Lee & Ip, 2003).

2.5 Põhjuseta puudumine

Espenberg et al (2012) järgi on pikaajaline põhjuseta puudumine koolitööst kutsehariduse mitteomandamise oluliseks riskiteguriks. Õppetööst puudumine üldiselt on samuti koolist väljalangevuse riskitegur, kuid antud kontekstis käsitleb autor eraldi väljatooduna just põhjuseta puudumist.

Põhjuseta puudumine on koolist väljalangevuse riskitegur, mis seostub kooliga (Brantner & Enderlein, 1972). Üks tegureid, mis võib mõjutada õpilase puudumiste arvu suurenemist, on akadeemiline ebaedu ehk madalad hinded. Koolist väljalangevus on kompleksne protsess, mida mõjutavad eri ajahetkedel erinevad riskitegurid muutuva osakaaluga. Sellest lähtuvalt tuleks vaadelda riskitegureid ja nende koosmõju. Kui õpilane puudub põhjuseta, siis on õpilasel tõenäolisemalt tegu mitme teguri koosmõjuga tegu. Samuti on kirjeldatud, et pere ja tervisega seonduvad puudumise põhjused ning eksternaliseeritud probleemid on olulisemad kui internaliseeritud probleemid, ennustamaks puudumisi. (Ingul et al., 2012). Ingul et al (2012) toovad eakaaslastega seonduva riskitegurina põhjuseta puudumisel esile varasemalt Jimersoni et al (2002) poolt leitud tegurid nagu madal sotsiaalne kompetents ja huvialade puudumine. Ingul et al (2012) uurimuses tuuakse välja, et rohkem puuduvad põhjuseta õpilased, kellel on sotsiaalne ärevus ja kes puutuvad kokku kiusamisega. Dake (2003) toob hirmu kiusamise ees välja põhjuseta puudumise ühe põhjusena. Nende tegurite alusel saab põhjuseta puudumist selgitada seoses õpilase madala sotsiaalse staatusega. Vastukaaluks madala sotsiaalse staatusega õpilastele on aga õpilasi, kelle jaoks on õppetöös mitte osalemine staatussümbol ning tõstab eakaaslaste hulgas sotsiaalset positsiooni. Puudumise staatussõmbolina kasutamine võib tähendada ka uimastikasutust ja teisi antisotsiaalse käitumise liike koolipäeva ajal (Lee & Ip, 2003).

Koolist puudumine võib ka olla põhjusega. Näiteks on osa puudumisi seotud tervislike põhjustega. Kutsehariduse tasemel saab rääkida ka tervislikust seisundist raseduse ajal, mille puhul on õppetöös osalemine raskendatud. Siinkohal on Rumberger (1987, viidatud Beekhoven & Dekkers, 2005 j) tõstatanud omal ajal küsimuse, kas tüdruk puudub koolist, sest on rase või jääb rasedaks, sest ei soovi koolis käia. Głokowska et al (2007) uurimusest leiti, et haigusega seonduvad puudumised ja õpingute katkestamine on pigem harv nähtus. Varajast lapsevanemaks saamist on nimetatud ka omaette koolist väljalangevuse riskifaktoriks (Cardoso & Verner, 2006).

2.6 Kooliga seotuse puudumine

Riskitegurina saab koolist väljalangevuse puhul tuua esile kooliga seotuse puudumise. Ennetusmeetmena on seose puudumisele vastanduv seotus kooliga (sealhulgas positiivne psühhosotsiaalne kliima koolikeskkonnas) üks tegureid, mis mõjutab noorukite huvi osaleda õppetöös (Voelkl, 1995). On keeruline tulla toime probleemidega, kui õpilane ei tunne piisavalt seotust õppimisega ning ei pea koolis käimist eesmärgiks (Głokowska et al., 2007). Seda, missugust tuge ja hoolt õpilane õpetaja käitumises tunnetab, saab mõista kui üldist koolikeskkonna soojust (Voelkl, 1995). Koolist väljalangevust võib mõjutada klassiruumi külma, mitte toetava ja võõrandava keskkonnana tajumine (Voelkl, 1995). Õpilase ebameeldivus või võõrandumine võib väljenduda nii väljapoole käitumises kui ka hoiakutes (Hammond et al., 2007). Deldado-Gaitani (1988) artiklile viidati Smyth'i (2005) artiklis, kus väideti, et kui noorukil on vaja õpitava põhjuslikkuse mõistmise tekkeks leida tunni materjalis seos enda isikuga. Õpitava materjali tähtsuse mõistmise puudumisel võib õpilane loobuda ja kooli pooleli jätta (Smyth, 2005). Õpilase isikliku seose kooliga tekke toetamiseks ja seeläbi koolist väljalangevuse ennetamiseks on võimalik kooli poolt luua huviringe (Mahoney & Cairns, 2000) või toetada positiivseid eakaaslaste interpersonaalseid suhteid (Tas et al., 2013).

Õppekavades nii Eestis kui ka Soomes on rahvuslik standard, mis koosneb üldosast ja erialaosadest. Erialaosa õppekavas peaks olema üks vahend, mida reguleerides vähendada õpingute katkestamist (Jäppinen, 2010). Taolise erialaga seonduva temaatika lisamine ka üldharidusse on tõestanud end kui toimivat ennetusmeetet koolist väljalangemise puhul. Õpilased saavad juba üldhariduses võimaluse mõelda tulevikule mingi erialaga seonduvalt (Haughey, 2009).

2.7 Halvad suhted õpetajatega

Negatiivseid suhteid õpetajatega on varem kirjeldatud koolist väljalangevuse riskitegurina (Voelkl, 1995, Tas et al., 2013). Õpetajapoolne negatiivne hoiak õpilase suhtes (Normak, 2004), nagu ka ebatõhusate õppemeetodite rakendamine tunnis, võib mõjutada õpilase puudumiste tõusu ja tõenäosust koolist väljalangevusele (Tas et al., 2013, Margus, 2007). Uuritud Eesti noortest on paljud kirjeldanud negatiivseid suhteid üksikute õpetajatega, kuid kirjeldavad üldist õpetajaskonda heade ja osavõtlike inimestena. Konfliktide esinemisel tunnistavad noored ka oma süüid (Espenberg et al., 2012).

2.8 Sõpruskonna mõju

Kaaslaste olemasolu ning nende eeskuju ja heakskiit on noorele väga oluliselt. Sellest johtuvalt on kutsehariduses õppivale noorele üheks mõjutajaks teda ümbritsevate eakaaslaste ja sõprade käitumine. Sõpradega suhetest oodatakse kaaslust, austust, lõbu ja mõistmist ning samuti abi (Lee & Ip, 2003). Sõbrad võivad olla kutseharidusest väljalangevusel nii positiivseks ennetavaks teguriks, kuid esineb ka juhtumeid, kus sõbrad on riskifaktoriks õpingute katkestamisel (Lee & Ip, 2003). Seda saab seostada eelkõige antisotsiaalse käitumisega nii kooliväliselt kui ka koolitunnis. Lisaks sellele on kutsehariduse puhul tihti tegu ka ühiselamus eakaaslastega koos elamisega. Ka elukaaslased mõjutavad õppurit enda väärtustega, eelkõige seoses õppimisega (Espenberg et al., 2012). Antisotsiaalne käitumine mõistena on teiste inimeste või ühiskonnas kehtivate reeglite ja normide rikkumine (Kõiv, 2006). Antisotsiaalse käitumise alla kutsehariduse õpingute katkestamise juures kuuluvad näiteks koos popitegemine, uimastite tarvitamine või muu taoline õpinguid segav tegevus. Negatiivsed suhted eakaaslastega on noore inimese jaoks olulised ning seetõttu ka üks riskifaktor seoses koolist väljalangevusega. Sobimatus kaaslastega ja grupist välja paistmine on mõned kirjeldused seoses negatiivsete suhetega eakaaslastega (Terry, 2008).

2.9 Majanduslikud riskitegurid

Kutsehariduses tulevad paljud õppurid kodust välja ning alustavad kas täiesti või osaliselt ka majanduslikult sõltumatut elu. See aga tõstatab uusi kohustusi ja küsimusi, mis võivad olla noorele õppurile liiga keerulised. Rahapuudust kirjeldavad Eesti noored pigem kõrvalise põhjusena õpingute katkestamisel. Samas on need andnud pigem tõuke õpingute katkestamiseks kui jätkamiseks (Espenberg et al., 2012). Kohustused seoses töölkäimise või muude vastutusalaadega on väidetavalt tekitanud õppurites väsimust ja ajapuudust (Glokowska et al., 2007).

Töökäimise vajadus on riskifaktoriks õpingute katkestamiseks tekib majanduslike keerukate olude tõttu, kuna õpilane peab suutma end ülal pidada ja selle kõrvalt õppida. Głokowska et al (2007) uurimuses leiti, et enamik uuritavatest tundis, end mõjutatuna majanduslikest raskustest ja see mõjutas uuritavate otsust õpingud katkestada. Need õpilased, kes õppetööd jätkasid, leidsid enamasti ka tuge kas elukaaslaste, vanemate või töökäimise näol. Majanduslike probleeme seostati teiste riskifaktoritega. Lisaks töökäimise vajadusele rahakitsikuse tõttu, on Eesti uurimuses osalenud kutseharidusest väljalangenud toonud esile ka töökäimise soovi (Espenberg et al., 2012).

2.10 Toetuse puudumine

Tugi kui formaalne teenus (õpetajad, kursusejuhendaja, tugiteenused) või mitteformaalne toetus (pere, sõbrad, kaasõpilased) on olulised kaitsefaktorid õpingute jätkamiseks (Głokowska et al., 2007). Ka koduse toetuse puudumine on õppuriteid oluliselt häiriv riskifaktor. Kas negatiivsete või puudulike koduste suhete tõttu toetuse puudumine tekitab õppuris mitmeid muresid (Espenberg et al., 2012). Samuti eristatakse ka informatsioonilist tuge, mille puudust õppurid varasemates uurimustes on nimetanud. Informatsioonilise toe all peetakse silmas toetust seoses akadeemilise ja igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamisel. Sellist abi otsitakse vanematelt. Kui aga vanemad on madalama haridustasemega, on neil keeruline oma lastele taolist tuge pakkuda (Lee & Ip, 2003).

3 Ennetusmeetmed õpingute katkestamisele

Kaitseteguritena seoses kutsekoolist väljalangevusega saab eristada eri tasanditel toimivaid meetmeid – kooli, kogukonna ja kodu tasandil. Üks variant ennetusmeetmete loomisel on lähtuda õpilase kaasamisest õppeprotsessi, kus tal on vastutus. Seda nähakse kui lõpetamise tõenäosust suurendavat aspekti. Glokowska et al (2007) töid oma uurimuses välja tõmbe-faktorid (*pull factors*), mida võib sisuliselt tõlgendada kui asjaolusid, mis toetavad õpilase lõpetamise eesmärki ehk kutsekoolis püsimise kaitsetegureid. Nad töid välja neli suurt kaitseteguritega seonduvat teemat: sihikindlus, põikpäisus; pühendumus valitud erialale; mitteformaalne tugi (pere, sõbrad); formaalne tugi (kutseharidusasutuse poolt pakutavad ennetusmeetmed). Autorid rõhutasid ka nende tegurite tugevat seotust omavahel. Koolist väljalangevusega seonduva ennetustöö muudab keeruliseks selle fenomeni mitmete riskitegurite koosmõju. Selline mitte konkreetne lähenemine probleemile võib suurendada oluliselt väljalangevuse riskiga õpilaste gruppi sattumist (Prevatt & Kelly, 2003).

3.1 Õige erialavalik

Tahe erialal töötada võib osutada heaks sihikindluse allikaks õppetöö jätkamisel (Glokowska et al., 2007). Vale eriala valik võib tähendada õppurile madalat suutlikkust püüelda heade tulemusteni, mis võib mõjutada otsust õpingud katkestada. Üks põhjuseid, miks tehakse vale eriala valik, on seotud sellega, et esimesele soovitud erialale ei pääseta õppima ning lepitakse teisel erialal õppimisega (Beekhoven & Dekkers, 2005). Õige erialavaliku kindluses on oluline roll praktikal. Praktika käigus areneb õppuri tööalane eneseteadlikkus, võimalus olla ettevõtlike, töösüste pagas (Noorväli, 2009). Sellele, kas õppur hindab eriala enda jaoks õigeks või valeks, võib mõju avaldada näiteks soostereotüüp. Kas ühele soole võiks sobida mingi amet või mitte, see hoiak võib mõjuda õpingute katkestamise otsust (Acharya, 2012).

3.2 Huvitegevus

Huvitegevuse alla loetakse näiteks organiseeritud spordialade harrastamine, eri huvi akadeemilised klubid, kutsetega seonduvad klubid, supervisiooniga õpilasvalitsused, ajalehed, aastaraamatud ja paljud muud tegevused, milles julgustatakse õpilasi osalema. Huvitegevuse eripära õppetöö kõrval seisneb selles, et huvitegevus on valikuline, mittehindeline ja toimub üldiselt väljaspool kooliaega. Teisest küljest on huvitegevus seotud ka akadeemilise edutundega ja sooritusega (Mahoney & Cairns, 2000). Tuuakse välja, et huvitegevus on akadeemilisele edule kasulik ka kaudsel kujul. Näiteks võib huvitegevuses osalemine tõsta

õppuri sotsiaalset staatust, arendada tema sotsiaalset võrgustikku koolis. Selle suurem eesmärk on muuta kooli positiivsema hinnanguga kogemuseks õpilastele, kel on olnud kokkupuuteid akadeemilise ebaeduga (Mahoney & Cairns, 2000). Selline huvitegevuse ja akadeemilise edu kogemuse seostamine on teoreetiliselt seotud holistilise arengu vaatenurgaga, millega haakub näiteks Urie Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria (Bronfenbrenner, 1979). Mahoney & Cairns (2000) esitasid hüpoteesi, et huvitegevuse positiivne mõju seoses koolis püsimisega esineb kõige tugevamalt kõige akadeemiliselt nõrgemate õpilaste puhul (see erineb varasematest uurimustest, kus on viidatud huvitegevuse positiivsele mõjule edukatele õppuritele). Hüpotees leidis toonases uurimuses ka kinnitust. Teisalt on McNeal (1995) leidnud seose konkreetsete alade harrastamise ja koolist väljalangemise tõenäosuse vahel. Tema uurimus tõi esile spordi ja kaunite kunstidega tegelemise kui efektiivseima huvitegevuse koolist väljalangemise ennetuseks (McNeal, 1995).

3.3 Mitteformaalne ja koolipoolne tugi

Nii sõprade, vanemate kui eakaaslaste tugi on uurimuste põhjal õpilastele oluline (Glokowska *et al.*, 2007).

Jäppinen (2010) on leidnud, et kutsekoolid, kus on madalad katkestajate osakaalud, on seotud ühe sarnase karakteristikuga. Neid iseloomustab keskkond, kus personal on pidevalt mutlifunktsionaalne, koostööd tegev ja kaasatud õpilaste õppimise protsessi. Sinna hulka kuuluvad tegevused on põhiharidusest kutseharidusele ülemineku toetamine, individuaalne töö õpilastega, personali kompetents ja stabiilsus, pidev personalitreening, õpingute katkestamisele suunatud ennetusmeetodite rakendamine, kutsehariduse kohta info ja turundamine väljapoole kooli (Jäppinen, 2010).

Tugiisiku määramine on koolipoolse toe üks vorme, kus õpilane saab üks-ühele suhtluses abi töö organiseerimisel ja ülesannete lahendamisel (Glokowska *et al.*, 2007). On koole, kus suunatakse ka õppureid üksteist toetama (Espenberg *et al.*, 2012).

Koolipoolse toena saab ka esile tuua tagasisidet, mida annavad õpetajad oma ainetes õpilaste töödele, suunamist kooliga seonduvate tegevuste juurde, karjäärinõustamist, erinõustamine esmakursuslastele (Jäppinen, 2010).

Koolipoolse toe saamiseks on vajalik ka õppuritepoolne pöördumine murega. Abi küsimine on üheks eelduseks toe saamisel. Palju on juhtumeid, kus õppurid ise abi ei küsi ning seetõttu jäävadki märkamata ja toetamata (Espenberg *et al.*, 2012, Tas *et al.*, 2013).

3.4 Ettevalmistus põhikooli tasemel

Üheks riskifaktoriks kutseõpingute katkestamise puhul on vale erialavalik (Espenberg et al., 2012). Üldhariduskoolidesse on sisse viidud ainea karjääriõpetus. Karjääriõpetuse aine eesmärkide hulka kuuluvad: (1) õpilane teadvustab oma huvisid, võimeid ja oskusi, mis võimaldavad adekvaatse enesehinnangu kujunemist ning konkreetsete karjääriplaanide tegemist; (2) õpilane tutvub erinevate ametite/elukutsetega, õppides tundma haridus- ja koolitusvõimalusi, töö- suhteid reguleerivaid õigusakte ning kohalikku majanduskeskkonda (PRÕK, 2011).

Lisaks erialaga seonduvale ettevalmistusele on leitud Eesti uurimustes ka, et vajalik oleks juba põhikoolis tegeleda tõsisemalt baasteadmiste taseme tõstmise, käelise tegevuse, õpioskustega ja ka seoste leidmise oskuste arendamisega (Espenberg et al., 2012). Need järeldused on tehtud selle põhjal, mida kutseõppe õpetajad on oma töös märganud puudujääkidenäe eelneva õppeastme läbimisel õpilaste puhul. Samas uurimuses viidatakse Pärilin (2007, viidatud Espenberg et al., 2012 j) uurimusele, milles väljendasid õpilased õpetajatega sarnaseid puudujääke.

Antud uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kogemuse põhjal kutsekoolist väljalangemist mõjutavaid tegureid ja võimalikke ennetusmeetmeid.

Selle eesmärgiga seonduvalt sõnastas autor kolm uurimisküsimust: (1)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kutsekoolist väljalangemise kogemust?, (2)Missuguseid riskifaktoreid kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud kutsekoolist väljalangevuse kogemusega seoses?, (3)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud võimalikke ennetusmeetmeid kutsekoolist väljalangevuse ennetamiseks enda kogemusel?

4 Metoodika

4.1 Valim

Uurimuses kasutati eesmärgipärast valimit, see tähendab, et valimisse kuulumiseks oli tarvilik kutsekoolist väljalangevuse kogemus. Selline valik lubas eesmärgist tulenevalt saada võimalikult palju informatsiooni uuritava fenomeni (kutseharidusest väljalangevus) kohta (Õunapuu, 2014). Valimi koostamisel esitas autor vastavasisulise avalduse kutsehariduskeskusesse. Avalduses toodi esile töö üldine eesmärk uurida ja kirjeldada kutseharidusest väljalangemisega seonduvaid riskifaktoreid ja ennetusmeetmeid, intervjuu sisu ning andmete edasine kasutamine. Saanud õppeasutuselt loa, kontakteerus töö autor kutsehariduskeskusega ning talle edastati õpilaste nimekiri, kes olid kutsekoolis õppinud vähemalt aasta, kuid õppimise kutsekoolis katkestanud. Edasi kontakteerus uurija sobilike potentsiaalsete uuritavatega individuaalselt. Kuna kontakti leidmine käis individuaalselt ning ainult nimekirja põhjal, osutus see piisavalt keerukaks ülesandeks, et potentsiaalsest 122-st jõuti vaid 12ni. Kuna töö autorile olid kättesaadavad vaid võimalike uuritavate nimed, valiti kontakteerumisviisiks sotsiaalvõrgustik Facebook. Uurija saatis leitud kontaktidele individuaalsed kirjad, kus tutvustas end, oma uurimustöö eesmärki ning võimalusi osalemiseks. Vastavasisulised kirjad ning nimekiri kustutati autori poolt kohe pärast vastuse saamist.

Käesoleva uurimuse valimisse kuuluvad kutsehariduse (põhihariduse baasil) katkestanud noored inimesed. Valimisse leiti sobivaid kontakte 122, kuid intervjuu viis autor läbi neist 12-ga (Tabel 1).

Tabel 1. Valimi kirjeldus

Valim	Sugu		Vanus	Õppinud KHK-s
N= 12	Mees	Naine	18-23 a	1-3 a
	8	4		

4.2 Andmekogumismeetod

Andmekogumisvahendina kasutati antud kvalitatiivses uurimuses poolstruktureeritud intervjuud (Laherand, 2008). Instrumendi valik on otseselt seotud saadava info detailsuse ning sügavusega. Kvalitatiivne sisuanalüüs annab uurijale rohkem võimalusi uuritavate ja nende hinnangute mõistmiseks (Laherand, 2008). Antud juhul lubab see autoril näha erinevaid kutseharidusest väljalangevuse põhjusi ning nendevahelisi seoseid.

Andmekogumismeetod on loodud varem K. Kõivu poolt ja leidnud kasutust kahes magistritöös (Kaseküli, 2005; Toming, 2011). Mõõtevahend valiti, kuna selles sisalduvad küsimused aitavad selgelt uurida koolist väljalangevuse erinevaid tahke, mida autor uurimuses käsitleda soovib. Pärast pilootintervjuud otsustas autor kohandada küsimuste sõnastust, kuna märkas, et termin „koolist väljalangemine” ei sobinud uuritavatega vestlemisel ning termin „õpingute katkestamine” oli intervjuu õnnestumiseks otrtarbekam. Küsimuste üldine sisu ning järjestus jäid samaks, kuna need sobisid nii uurijale kui uuritavatega.

Mõõtevahend (Lisa 1) koosneb seitsmest põhiküsimusest, millest viis (küsimused 1 – 5) on seotud riskifaktoritega (Näiteks: *Kas ja kuidas on õpingute katkestamine Sinu elu mõjutanud? Millised asjaolud seoses kooliga mõjutasid Sinu õpingute katkestamist?*) ning kaks (küsimused 6 – 7) ennetusmeetmetega (Näiteks: *Kuidas saaks õpingute katkestamist ära hoida?*). Riskifaktoritega seonduvates küsimustes palutakse uuritaval kirjeldada enda kogemust väljalangevusega seoses eri aspektidest, milleks on kool, kodu, õpilane ise, sõbrad ja eakaaslased. Ennetusmeetmetega seoses palutakse uuritaval mõelda, kuidas saaks väljalangevust kutseharidusest ennetada/vähendada ning kuidas oleks võinud seda tema enda puhul teha. Esimene ja kaks viimast küsimust lubavad uuritaval väljendada rohkem endale olulisi teemasid, ülejäänud küsimuste puhul on teemad piiritletud koolist väljalangevuse riskifaktorite gruppidega (kooliga, koduga, eakaaslastega, õpilase endaga seonduvad riskifaktorid). Lisaks põhiküsimustele kasutas autor lisaküsimusi tulenevalt uuritava vastustest. Kokku oli igas intervjuus küsimusi lisaküsimustega kokku ligikaudu 15-20. Lisaküsimustena kasutati kirjeldavaid ning analüütilisi ja ka üksikuid suletud küsimusi teemakäsitlemise täpsustamiseks.

4.3 Protseduur

Individuaalintervjuud viis antud uurimustöö autor läbi perioodil 08.03.14 – 12.11.14. Intervjuud toimusid kas intervjueritavaga kohtumisel, Skype vahendusel või telefonitsi. Uuritavad, kes on varem õppinud ühes kutsehariduskeskuses, paiknevad nüüdseks väga erinevates paikades ning seetõttu pidi autor olema intervjuude läbiviimise meetodika osas paindlik. 12 intervjuud lindistati uuritavate loal diktofoniga ning intervjuu käigus tegi autor ka lisamärkmeid. Intervjuude kestvus oli 15 – 25 minutit.

Kuna intervjuerijal puudus statsionaarne ruum intervjuerimiseks, kasutati kohtumiseks erinevaid vaiksena keskkonnaga avalikke ruume. Intervjuerija pidas igal kohtumisel silmas,

et kõrvalised isikud ei oleks intervjuu ajal vahetus läheduses ning vestlus saaks toimuda võimalikult privaatsetl.

Intervjueerija alustas vestlust enda ning uurimustöö peamiste eesmärkide tutvustamisega ning uuritava huvides tõstis veel esile uuritava anonüümsust. Lisaks küsis ja sai töö autor ka uuritavalt suulise loa vestlust lindistada ning andmeid oma uurimustöös kasutada. Järgnevalt esitas intervjueerija poolstruktureeritud intervjuus sisalduvad küsimused, lisades vajadusel täiendavaid küsimusi. Vestluse lõpus tänas intervjueerija uuritavat osalemise eest, andis uuritavale võimaluse küsida/kommenteerida protsessi ning lõpetas vestluse heade soovidega. Lisaks jättis uurija uuritavale enda andmed lisaküsimuste tarbeks.

4.4 Andmeanalüüs

Perioodil november 2014 – jaanuar 2015 transkribeeris töö autor intervjuud täies mahus. Järgmisena alustas autor transkriptsioonide analüüsi. Kuna antud teema analüüsiks valiti kirjeldava sisuanalüüsi induktiivne lähenemine (Laherand,2008), alustas autor vastuste eraldamise küsimuste kaupa. Iga küsimusega seonduvalt eristati vastustest tähenduslike ühikute alusel alakategooriad. Kui kõigi küsimuste vastused olid alakategooriatesse jaotatud, alustas autor üldist analüüsi, milles kasutas ka juhendaja kui eksperdi hinnangut. Juhendaja toega oli käsitsi võimalik andmetest lähtuvalt kategooriaid muuta ja ümber sõnastada. Ekspert juhendaja näol kinnitas töö valiidsust kaaskodeerija rollis. Juhendaja kodeeris vastuseid ning tulemused kattusid autori kodeeringutega. Alakategooriad kõigi küsimuste vastustest pandi kokku ning tekitati suuremad kategooriad, mis liigituksid eelkõige riskifaktoritega ja kaitseteguritega seonduvaks ning edasi Bronfenbrenneri süsteemiteooria (Bronfenbrenner, 1994) järgi 4 suurde kategooriasse: (1)persoon, (2) kodu, (3) kool, (4) sõbrad ja eakaaslased. Kokkuvõttes leiti vastustest 318 koodi, millest 226 seostus kutseharidusest väljalangevuse riskifaktoritega ning 92 kutseharidusest väljalangevuse kaitseteguritega.

Andmeanalüüsi esimeses osas kasutati programme VoiceWalker, mis hõlbustas transkriptsiooniprotsessi. Tähenduslike ühikute ning koodide leidmiseks alustas autor tööd programmiga QCAMap, kuid see osutus autori jaoks ebatõhusamaks töömeetodiks ning hiljem jätkas autor tööd siiski käsitsi andmeanalüüsiga. Tähenduslikke üksusi vaadati kui osalauseid või terviklikke lauseid (n: „Üldiselt oli ikkagi nagu see, et ei käidud koolis...”). Tähenduslikud üksused koondusid kokku koodide alla (n: põhjuse puudumine). Koodidest moodustati kategooriad (n: persooniga seonduvad riskitegurid), mis omakorda liigitati peakategooriate alla (n: riskifaktorid kutseharidusest väljalangevusele).

5 Tulemused

Alljärgnevas peatükis esitab autor uurimuse käigus saadud tulemused. Tulemused esitatakse teemade kaupa. Teemajaotuses eraldab autor eelkõige kutseõppest väljalangevuse riskifaktorid ja kutseõppest väljalangevuse ennetusmeetmed. Riskifaktorid ja ennetusmeetmed jaotatakse samuti alateemadeks. Siin kohal on teemad seotud õppuri endaga, õppuri koduga, kooliga, sõprade ja eakaaslastega ning töömaailmaga. Riskifaktoreid vaadatakse eraldi seoses: (1)persooniga, (2) koduga, (3) kooliga, (4) eakaaslaste ja sõpradega, (5) tööturuga, (6) tagajärgedega. Ennetusmeetmeid vaadatakse eraldi seoses: (1) persooniga, (2) koduga, (3) kooliga, (4) eakaaslastega ja sõpradega. Arutelu tulemuste kohta esitatakse eraldi peatükis.

5.1 Tulemused seoses kutseõppest väljalangevuse riskifaktoritega

„...meid alustas 39 vist esimesel aastal ja noh praeguseks /../ on mingi natuke üle 10 alles.”
(katkend intervjuust)

Kutseõppest väljalangevusega seonduvad riskifaktorid on autor teoreetilise raamistiku abil jaotanud kategooriatesse (1)õpilase endaga seonduvad riskifaktorid, (2)koduga seonduvad riskifaktorid, (3) kooliga seonduvad riskifaktorid, (4) sõprade ja eakaaslastega seonduvad riskifaktorid. Lisaks tuli uurimuse käigus esile suur hulk töötamisega seonduvat materjali, seetõttu lõi autor koos eksperdiga lisagrupi (5) töömaailmaga seonduvad riskifaktorid.

Tabel 2. Kutsekoolist väljalangevuse riskifaktorite ning ennetusmeetmete kategooriad

Peakategooria	Kategooria	Alakategooria
Riskifaktorid kutseharidusest väljalangevusele	Persooniga seonduvad	Personaalne mina Kutsealane mine Mina kodus/perega
	Koduga seonduvad	Kaugus kodust Igatsus kodu/pere järele Pereprobleemid Kehv majanduslik seis kodus
	Kooliga seonduvad	Suhted õpetajatega, kooli sisekliima Akadeemiline ebaedu Praktikaga seonduv Ühiselamus elamisega seonduv Rahaga seonduv
	Sõprade ja eakaaslastega Seonduvad	Ühiselamu/kursusekaaslastega seonduv Sõpradega seonduv Surve antisotsiaalsele käitumisele
	Tööturuga seonduvad	Töötusega seonduv Töölemineku sooviga seonduv Töölemineku sunniga seonduv
Tagajärjed	Positiivsed tagajärjed	
	Negatiivsed tagajärjed	
Ennetusmeetmed kutseharidusest väljalangevusele	Persooniga seonduvad	Soov õppida Soov lõpetada
		Eneseregulatsioon
	Koduga seonduvad	Vanemate emotsionaalne tugi
	Kooliga seonduvad	Õppekorraldus , Suhted õpetajatega, psühhosotsiaalne kliima Nõustamisinfo eriala valikul Akadeemiline puhkus Toetused/teenused Iseseisva elu alustamise võimalused
Sõprade ja eakaaslastega seonduvad	Mitte antisotsiaalselt käituvad kaaslased Sõprade tugi	

5.1.1 Tulemused seoses õpilase endaga seonduvate riskifaktoritega

Persooniga seoses tekkisid uurimistulemustest kolm suurt kategooriat:

5.1.1.1. Personaalne mina koolis

5.1.1.2. Kutsealane mina

5.1.1.3. Mina kodus/oma perega

5.1.1.1. Personaalse minaga seonduvad tegurid

Personaalse minaga seonduvalt tekkisid alakategooriad seoses laiskuse, psühholoogilise seisundi, motivatsioonipuuduse, enda segava käitumise, üksi elamise ja elukoha puudumisega. Riskifaktorite osas seoses pingega töid uuritavad esile seda, et suure pinge tõttu muutus õppimine raskeks. „Närvid läksid läbi.” Psühholoogilise seisundiga seonduvaid vastuseid andsid uuritavad vähe, kuid motivatsioonipuudust nimetas põhjusena ühel või mitmel korral enamik uuritavatest.

Motivatsioonipuudusega seoses kirjeldati nii enda kogemust: „...*ma isegi ei hakanud küsima, et mul ei olnud vajadust selleks.*” Siinkohal kirjeldab uuritav olukorda, kus oleks olnud võimalus tugisüsteeme kasutada, kuid selleks polnud temapoolset huvi. Teise variandina kirjeldati ka kogemust kõrvaltvaatajana motivatsiooni osas: „...*inimestel, kes on katkestanud, puudub motivatsioon, et see siis, mis sind köidaks just nagu koolis, et mis see paneks neid nagu tahtma.*” Ehk siin kirjeldab uuritav motivatsioonipuudust otseselt seoses kooliga, mitte üldist motivatsiooni. Samasuguseid näiteid kirjeldasid ka teised uuritavad: „*Üldiselt oli ikkagi nagu see, et ei käidud koolis ja ei viitsitud käia ja motivatsioonipuudus.*” Nagu näha, kasutasid uuritavad ise ka otsest terminit „motivatsioonipuudus” enda kirjeldustes.

Laiskusega seonduvalt viitasid mitmed uuritavad kooliskäimisele : „...*ei viitsinud koolis käia.*” „...*ja sellepärast ongi, et jäigi nagu niimoodi, et ei viitsinud nagu tegelikult eriti midagi teha selle kooliga,*” „...*see mõnedel oli lihtsalt, et ei viitsinud käia koolis, kuigi eriala meeldis.*” On selgelt näha, et uuritavad kirjeldavad kooliga seotud laiskust ning selle saab eraldada huvist eriala vastu. Teisest küljest viitasid uuritavad ka laiskusele laiemalt, samas kirjeldasid nad laiskust siiski kooliga seonduvas kontekstis: „...*viitsimises oli nagu kinni see.*” „*No..enamjaolt ikkagi laiskus.*” „...*laiskus tuli ette.*” . Uuritavad viitasid väljalangevusele kui enda tekitatud tagajärjele: „*Lihtsalt ise nagu iseendas on pigem asi sees, et viitsimises ja tahtmises kinni.*”

Enda käitumisega seoses vastasid uuritavad mitut moodi. Toodi välja, et enda käitumisega pole väljalangevuse seotud, kuid samas kirjeldati mitmes intervjuus siiski enda käitumisega seonduvaid aspekte. „*Valiku tegin ise.*”, „*...see oli minu enda käitumine.*”. Eraldi kirjeldati ka mõtlematust: „*...oleks võinud nagu ära käia seal ja võinud seal ka teha midagi.*” „*...eks seal on nagu enda süüd ka, et siis olid nagu siuke poisikene ja ei mõelnud.*”. Üldise järelemõtlematuse kõrval kirjeldati ka ettenägematust tuleviku ees ehk teisisõnu tulevikuplaanide mitteseadmist: „*...ei mõtle selle peale, et mida tulevikus edasi teha.*”. Kirjeldati ka käitumist koolikeskkonnas, mis mõjus negatiivselt: „*...nad hauguvad õpetajale vastu, nad ikkagi ei pruugi lihtsalt aru saada sellest.*”.

Üksielamise ja vastutuse teema kerkis vastustes esile eelkõige seoses nende uuritavatega, kes elasid üksi: „*...ma elan üksinda juba mingi kolm aastat.*”, „*...ma elan üksinda juba päris kaua aega.*” Üksi elamine seostus vastustes järelvalve puudumisega: „*...et oleks keegi mind tagant sundinud, et siis oleks nagu kindlasti lõpetanud ka.*”. Samuti puudutas üksi elamise aspekt ka ise vastutamist: „*...keegi nagu sinu eest ei tee.*”.

Eraldi kirjeldasid uuritavad ka põhjusena elukoha puudumist kooli juures: „*...kadus ka see variant ära, et mul oleks olnud seal elukoht.*” Elukohaga seonduv temaatika esines rohkem aga vastustes, mis seonduvad kodu või kooli teemaga. Kirjeldati ka erandlikult juhte, kus õppimine katkes tervislikel põhjustel. See oli aga antud uurimuses ainus viide kehva tervisega seonduvale: „*...mõni jäi haigeks üldse ja oli pool aastat kodus.*”.

5.1.1.2. Kutsealase minaga seonduvad tegurid

Kutsealase minaga seoses kirjeldati teemasid, mis olid seotud eriala sobimatusega eri aspektidest. Uuritavad kirjeldasid, kuidas soovisid haridust, kuid eriala ei olnud nende jaoks oluline: „*...haridust tahaks aga siukest varianti ei olnud, et erialata.*”. Samuti toodi eraldi esile erialaainete ja praktika mitte sobimine: „*Noja need praktikad ja kõik asjad, mis seal käima pidi ja olema /.. / ei viitsind. Ja õppida neid erialaaineid.*”.

Kirjeldati ka eriala sobimatust enda isikuomadustega seoses. Uuritavad kirjeldasid seda, kuidas nende isikuomadused ei sobitunud erialaga: „*No ma ise olen siuke muusika ja liikumise inimene.*”. Samuti toodi esile teadmatus, kiirustamist ja eelarvamusi seoses valitud erialaga: „*...arvasid hoopis midagi muud, kui nad valisid selle või teise eriala.*”, „*...eriala oli kiiresti valitud.*”. Samuti kirjeldati seda, kuidas loodeti, et eriala siiski hakkab meeldima: „*...kuigi ma teadsin seda juba algusest peale, lootsin ikka, et ehk muudan meelt /.. / sain aru, et*

midagi ei muutu.”. Erandlikuna kirjeldati vastustes ka sobimatust selles osas, et sooviti omandada ja kõrgemat haridustaset: „...*ma tundsin pidevalt, et olen võimeline saama parema hariduse..*”. Samas oli ka uuritavaid, kes kirjeldasid üldist kahtlemist erialaga seoses: „*Väga kahtlen..*”.

Kirjeldused seostusid ka otseselt kutsekooli erialavaliku mittedobivuse. Kirjeldati, kuidas lisaks erialale ei leidunud koolis ka üldisemalt sobivat eriala: „...*ei istunud see eriala või ükski eriala mulle./../ see kool ei ole jah minu jaoks.*”.

Eriala sobimatuse juures viidati nii üldisele tendentsile: „...*suurem osa inimestest, kes kutsehariduses õpivad, ei ole 100% rahul enda valikuga.*”. Samas eraldi kirjeldati ka huvi puudumist eriala vastu: „...*paljude põhjuseks ongi eriala vastu huvi puudumine..*”. Sarnase kirjeldusega öeldi ka otsene põhjus katkestamisel: „*See ei olnud kindlasti elukutse, mis mulle meeldiks või mind huvitaks. See oligi põhjus, miks ma ära tulin.*”. Üldist ja täpsustamata eriala sobimatust kirjeldati kõige enam: „...*eriala, mida õppisin, polnud minu jaoks.*”, „...*eriala ei sobinud..*”. Täpsustusena öeldi ka seda, et eriala valik oleks vajalik „...*oleks lihtsalt võtnud teise eriala..*”. Uuritavad esitasid ka kirjeldusi seoses tuleviku ja erialase töö mittedobivusega: „...*teadsin, et ma ei jää niikuinii selle eriala peale..*”, „...*ei oleks ma soovinud edasi õppima minna ega ka selles valdkonnas tööle hakata.*”. Samuti kirjeldas üks uuritav seda, kuidas väline õpetajatepoolne mõju erialale suunamisel osutus riskiteguriks: „...*mitte vastav eriala, mida ma soovisin õppida*”. Samuti kirjeldas üks uuritav vanematepoolset survet endale mittedobivale erialale: „...*ema või isa näiteks, kes ütles, et jaa tulevikus on sul hea palk selle erialaga niimoodi.*”.

5.1.1.3. Oma perega seotud minaga seonduvad tegurid

Mina kodus/ oma perega alakategooriad toodi esile nende uuritavate poolt, kellel oli juba oma pere ning kes kirjeldasid raskusi seoses sellega. Leidus ka kirjeldus sellest, kus kaugsuhe ja suhte lagunemine osutusid riskifaktoriteks: „...*pereelu nagu täiesti lõppemiseni ja siis kadus mul ka see variant ära, et mul oleks olnud seal elukoht..*”. Mitme uuritavaga kerkis teemaks ka õppimise ajal rasedaks jäämine: „...*4-5 tüdrukut olid vähemalt ära kadunud, kes olid rasedaks jäänud.*”, „...*kaks tükki oli juba kuu aja pärast kadunud, sest jäi rasedaks..*”. Raseduse kõrval esines ka kirjeldusi olemasolevatest lastest: „...*ütleme nii, et natukene raske oli kahekuuse lapse kõrvalt tööl ka koolis käia..*”. Lastega seonduvalt kirjeldati ka probleemi lastehoiuga: „...*kus kohas siis lapsed nagu kooli ajal on.*”. Kirjeldati ka lasteaiakohtade puudust: „...*kuna neil siis ei ole seal enam lasteaeda..*”. Samuti kirjeldati oma pere-elu ja

sellega seonduvaid aspekte: „...kui kaks pere inimest õpivad ja lapsed on ka, siis on natuke nagu raske..”.

5.1.2 Tulemused seoses koduga seonduvate riskifaktoritega

Koduga seonduvalt kirjeldati nelja teemat:

5.1.2.1. Kaugus kodust

5.1.2.2. Igatsus kodu/pere järele

5.1.2.3. Pereprobleemid

5.1.2.4. Kehv majanduslik seis kodus

5.1.2.1. Kaugus kodust

Mitmed uuritavad kirjeldasid riskifaktorina kodu kaugust koolist. „...kodus oli kõik korras././ Oligi ainult see, et nii kaugel elad.”. Kirjeldati vahemaad kodu ja kooli vahel kui mõjuvat põhjust kooli katkestamiseks: „...ei viitsi no vaata kui ka kaugelt käima veel pead..”, „...praegusest asukohast väga kaugel././ oleks lähemal olnud, siis m aoleks hea meelega edasi käinud, aga..”. Kauguse puhul toodi eraldi välja kooli ja koju käimise aspekt: „...kooli puhul kaugus, 200 km on natukene pikk maa..”, „...pidin käima siit X ja Tartu cahet hommiku bussiga õhtu tagasi..”. Eraldi kerkisid esile ka juhtumid, kus kaugus kodust takistas õppekava läbimist: „Et iga hommik põhimõtteliselt nagu kui kell neli hakkas juba praktika, siis ma pidin ärkama vähemalt kell kaks, et ma jõuaks././ igat pidi ma jään hiljaks koguaeg.”. Praktikale jõudmist kodu ja praktikabaasi kaugusega seoses ja koju käimist tõid esile peaaegu pooled vastanutest.

5.1.2.2. Igatsus kodu/pere järele

Kodu kauguse kõrval kirjeldati eraldi ka kodu ja pere järele igatsuse tunnet, mis tõukas kutseharidusasutuse vahetamisele. „No kodust ikka lihtsam, parem käia, et elan kodus nüüd vanemate juures edasi.” Kirjeldati eemal olles igatsuse tunnet: „...ja koguaeg oli see, et pidevalt tuli koduigatsus tuli ka peale.”. Täpsustused seoses igatsusega puudutasid üksi elamist: „...harjumatu ka, et noor ka veel ja ei oska kuidagi omaette elada veel.”. Samuti puudutasid perega üldisi suhteid: „...perega muutusid kaugemaks..”, „...nii tihti enam ei saanud perega koos aega veeta..”.

5.1.2.3. Pereprobleemid

Uuritavad kirjeldasid pereprobleeme üldiselt: „*No eks ma ütlen ausalt, siis perekonnaprobleemid.*”. Samas kirjeldasid osad uuritavad ka perega seonduvat lähemalt: „*...mul vend oli probleemides ja siis ma pidin teda toetama ja välja aitama, et ei saanud koolis olla.*”. Üks uuritav kirjeldas ka paljulapselise pere teemat: „*...selline seis ongi nagu, et perekonnas on palju lapsi.*”.

Perekonnaga seonduvalt kerkisid esile ka kirjeldused vanemate kasvatustiilidest ning peresuhetest. Kasvatustiilide osas kirjeldas üks uuritav minnalaskvat käitumist vanemate poolt: „*Vanemad pooldavad peaaegu kõike, mis otsustan.*”. Teine uuritav viitas sellele kui riskifaktorile: „*...oleks keegi mind tagant sundinud, et siis oleks nagu kindlasti lõpetanud..*”. Eraldi tuli esile ka emapoolne toepuudus, mis tõukas õpingute katkestamisele: „*...aga ma ei tea, mul lihtsalt ema nagu ei olnud..*”.

Üks uuritav kirjeldas olukorda, kus katkestamisele aitas kaasa pereliikme kaotus: „*...suri vist keegi ära./ jättis pooleli.*”.

5.1.2.4. Kehv majanduslik seis kodus

Uuritavate vastustes saab eristada rahalise seisu mõjusid koduga seonduvalt. Koduse majandusliku olukorraga kirjeldati otseselt kehva seisu: „*...rahaline seis oli kindlasti üks suur näitaja.*”. Täpsustati, et tegu oli kodupoolse võimetusega last toetada: „*...kui oma tütrele pole või lapsel natu et oleks ikka piisavalt raha, et nagu õppida..*”. Samuti kirjeldati täpsemalt koduse sissetuleku allikaid: „*...isa on tööl ./ ema on kodus lastega ei saa ./ elasin ma vanemate juures lasterahadest ja isa palgast ./ eriti midagi ei saanud lubada..*”. Samuti toodi esile seos majandusliku seisu ja kodu kauguse vahel: „*...mul ei olnud rahaliselt nii palju võimalust, et sõita iga nädalavahetus koju..*”.

5.1.3 Tulemused seoses kooliga seonduvate riskifaktoritega

5.1.3.1. Suhted õpetajatega, kooli sisekliima

5.1.3.2. Akadeemiline ebaedu

5.1.3.3. Praktikaga seonduvad tegurid

5.1.3.4. Ühiselamus elamisega seonduv

5.1.3.5. Rahaga seonduvad tegurid

5.1.3.1. Suhted õpetajatega, kooli sisekliima

Üks teema, mida kõik uuritavad puudutasid, on seotud koolipoolse toe ning suhetega õpetajatega. Esile toodi nii õpetajapoolset negatiivset suhtumist: „...*ma nagu ei meeldinud talle..*”, „...*õpetajate mitte austav suhtumine õpilastesse.*”. Samuti kirjeldasid uuritavad õpetajate suhtumisi õpilastesse: „...*õpetajad võiksid võtta õpilasi ka nagu enda moodi ././ üks hetk tekivad probleemid et siis ta (õpilane toim.) ongi siuke halb ja paha ././ et ei õpi õpilast tundma..*”, „...*mitte, et näed sa oled parem ja sa oled halvem.*”. Kirjeldati ka otsesest õpetaja teguviisi takistusena: „*Et teatud õpetaja nagu ei lasknud mul eriala jätkata..*”. Uuritavad leidsid ka aspekte, mida õpetaja oleks võinud teisiti teha: „...*kui õpetaja oleks mõistnud rohkem teinud enda poolt ka mingit tööd, mitte ainult, et ta üks õpilane teeb ja üritab läbi saada..*”.

Otseseid õpetajapoolseid negatiivseid kommentaare tõi esile üks uuritav: „...*ta ütles, et ma ei sobi selleks erialaks.*” .

Teisalt kirjeldati ka seda, kui õpilastele endile ei meeldi õpetajad: „...*õpetajad on pahad..*”, „...*paljudele ei meeldi õpetajad..*”, „...*õpetajad, kuigi tegelt ei saa nagu kõiki õpetajaid süüdistada, aga././ pigem ma arvan, et nagu õpetajad*”. See oli aga erandlikum vastus.

Kirjeldati ka kooli toe puudust üldisemalt: „...*otseselt keegi midagi selles mõttes (toetustest toim.) nagu midagi ei rääkinud..*”. Samas leiti, et üldhariduskoolis on üldine toetus õpilastele suurem: „...*kui sa oled näiteks gümnaasiumis või kutsekoolis, et see on nagu suur vahe.*” .

5.1.3.2. Akadeemiline ebaedu

Akadeemilise ebaedu puhul kirjeldasid uuritavad nii akadeemilist ebaedu kui ka õppetööst puudumisi. Eraldi toodi ka matemaatikas välja nõrga õppeedukuse teema. Esiteks nimetasid uuritavad õppetööst puudumist kui problemaatilist kohta kutsehariduses: „...*kuna nii palju, kui ma tean, on ka kohalkäimine kutsehariduskoolides tihti probleemiks.*”. Kirjeldati tegureid seoses üldise õppekava läbimisega: „...*mõned olid siuksed, et no teadsid midagi arvutitest ././ said teada, et asi on päris palju keerulisem kui lihtsalt mingi paned mingi videokaardi emaplaadi sisse..*”. Sarnaseid olukordi kirjeldasid ka teised: „...*tuleb välja, et nad ei saa hakkama, kuigi alguses loodeti, et see neile sobib.*”. Ka kehvasid hindteid iseenesest toodi katkestamist mõjutava tegurina välja: „*Ja siis lihtsalt istuvad ja hinded ka halvaks lähevad, siis nad lihtsalt ei viitsi enam teha mitte midagi.*”. Kehvade hinnete ja puudumistega seoses

kirjeldati ka võlgade kuhjumist ning selle mõju: „...*ma ei suutnud seda ära likvideerida.*”, „...*lõpus juba olid võlgu nii palju, et ei jõudnud järgi vastata ja tulingi minema.*”. Lisaks kirjeldati kuhjumise toimet ka retrospektiivis: „*Peaks kohe pihta hakkama.*”, „...*oleks lihtsalt pidanud alguses hakkama võlgu ära likvideerima, mitte lasta neil kauem kasvada. Et kust leida seda materjali, et see oli ka nagu ekstra töö, et mõtled, nii palju tööd, et ei tahagi teha.*”.

Reaalainetes nõrkust kirjeldas täpsemalt üks uuritav, kelle probleem matemaatikaga on pikaajaline: „...*mul on juba algklassidest see väga mööda läind.*”. Ta kirjeldab, missugust meetodit kool püüdis rakendada, kuid kuidas see riskifaktoriks osutus tema puhul: „...*aga siis taheti, et ma hakkaksin ././ iga päev paar tundi peale kooli veel istuma seal matemaatika ././ ja siis ma ei viitsinud üldse.*”.

5.1.3.2. Praktikaga seonduvad tegurid

Praktikaga seoses kirjeldasid uuritavad kolme teemaringi: praktikakohtade puudust, ning praktilal käimisega seonduvaid probleeme ja praktilalt puudumisega seonduvaid tagajärgi.

Uuritavad kirjeldasid praktikakohtade puudust: „...*ei leidnud endale praktikakohta.*”

Praktikakoha leidmine sõltub õpilasest endast, seega toodi esile ka erinevusi kogemustes: „...*mul oli selle asjaga vähem õnne kui näiteks kursavendadel, kes said kohe esimesse kohta suvel kirjaga sisse.*”. Samas viidati ka probleemi olemasolule laiemalt kui enda kogemus: „*Et nagu ma olen aru saanud, siis mul on nüüd mitu kursavenda ka kes samadel põhjustel sealt läksid ära.*”.

Praktilal käimisega seotud probleemid olid esitatud seoses kaugusega kodu ja praktikabaasi vahel ning: „...*ühesõnaga kell neli pidime juba koolis olema, et põhimõtteliselt öösel, et pidime hommikuks ././ oma pirukad ja asjad valmis saama.*”. Üks uuritav kirjeldas ka olukorda, kus leidis praktikakoha teises linnas.

Praktilalt puudumise tagajärgedest rääkisid mitmed uuritavad: „...*halb asi minu arust on see, et see läheb nagu õppevõlgnevusena kohe kirja.*”. Uuritavad kirjeldasid, kuidas praktilal käimata jätmise tõttu tekib kohe suur võlg: „...*kui praktilal käimata jääb, siis kohe tekib see 200 või 400 tundi õppevõlga.*”.

5.1.3.3. Ühiselamus elamisega seonduv

Ühiselamuga kirjeldasid uuritavad järgmisi kahte teemaderingi – üldine elu ühiselamus ja kaaslased ühiselamus. Neid, kes viitasid ühiselamus elamisele kui negatiivsele, oli üle poole uuritavatest. „...ainuke, mis minule endale isiklikult ei meeldinud, oli ühiselamus elamine.” Kirjeldati ühiselamus tiheliolekut: „...sealt samast toast voorib läbi kümneid ja kümneid inimesi.” Lisaks on uuritavate kirjelduste kohaselt ühiselamus probleemiks lärm: „Et näiteks tahad lihtsalt magada mingi paar tundi, et sa oled väsinud. Sa ei saa, sellepärast, et seal käivad lihtsalt inimesed ja kes panevad kohutavalt kõvasti muusikat.”

Mõned kirjeldasid ka ühiselamu reegleid ja korranõudmisi kui ebameeldivat: „...aga pidevalt oli see jama, et mina sain õiendada pidevalt selle eest, et need teised ei koristanud..”. Lisaks toodi esile ka tegevuse puudus: „...mulle see ühikaelu väga ei meeldi. Just et seal nädalavahetusel ei ole kuhugi minna ././ Ööseks või üldse midagi teha ei saa eriti.”

Esile toodi ka ühiselamukaaslaste teema. Mõned väitsid, et kaaslased ei meeldi käitumise tõttu seoses lärmi ja tiheliolekuga: „Koguaeg inimeste kisa kära.” Viidati ka kaaslaste korratusele: „...öeldi, et sina koristad ja teed ära on ju..”. Samas toodi esile ka halbu suhteid kaaslastega: „...no ei ole üldse hea tunne, et ühikasse minna pärast tunde, kui sa tead, et seal on siuksed inimesed..”. Kirjeldati ka keerulisemaid sotsiaalseid omavahelisi alluvussuhteid: „...mõni isegi kuidas ma ütlen terroriseeris mind ja see oli ka üks põhjus miks ma seal olla ei tahtnud.”

5.1.3.4. Rahaga seonduva tegurid

Majandusliku olukorraga seoses esitati kaks teemat: kulutused seoses erialaga ja elamiskulud. Mõne eriala puhul kirjeldasid uuritavad kulutusi seoses erialaga: „...seal oli kõik need riietused ja hästi palju selliseid väljaminekuid..”. Erialale kulutamise osas kirjeldati probleeme veel: „...kui kaugemalt tuleb õpilane siis seal on teatud erialadel vaja ise kindlasti palju asju osta..”. Enamik rahaga seonduvaid kirjeldusi seostus aga elamiskuludega. Näiteks ühiselamuuüriiga: „...Jah ja need kulud (elamiskulud toim.) on ikka tegelikult väga suured.”. Teine teema oli korterite üürimise kõrge hind: „...kui mul oleks olnud rahaliselt paremad võimalused ja mul oleks olnud võimalus kas või korter kuskilt üürida..”. Kirjeldati söögile mittepiisavat rahalist ressursi: „...ja toit ja kõik muu siuke. Sest et noh sealt antakse aint üks kord päevas süüa. Ülejäänud sa pead ise enda raha eest ostma. Nagu endale ostma ja käima ja tegema.”

5.1.4 Tulemused seoses sõprade ja eakaaslastega seonduvate riskifaktoritega

5.1.4.1. Ühiselamu/kursusekaaslastega seonduvad tegurid

5.1.4.2. Sõpradega seonduvad tegurid

5.1.4.3. Surve antisotsiaalsele käitumisele

5.1.4.1. Ühiselamu/kursusekaaslastega seonduvad tegurid

Üldiselt väitis enamik uuritavaid, et kutsehariduses on väga erinevad eakaaslased koos: „...seal oli ikka seinast seina rahvast..”. Mõned kirjeldasid erinevaid inimesi neutraalselt: „...kõik ongi nii erinevad ja ei saa midagi muuta..”. Teised aga leidsid, et tegu oli erinevuste mitteaktsepteerimisega: „...ma ei tea, imelikud inimesed igatahes..”. Kirjeldati seltskonna mitte meeldimist kursusel ehk õppekeskkonnas: „...see, et need inimesed pani nagu bloki ette, et ei tahtnud enam käia..”. Samuti kirjeldati sotsiaalset staatust ka ühiselamus ehk väljaspool õppekeskkonda: „...aga siis hakkasid nagu rohkem mõni isegi, kuidas ma ütlen, terroriseeris mind..”.

5.1.4.2. Sõpradega seonduvad tegurid

Uuritavad kirjeldasid ka suhteid sõpradega. Sõbrad kui väljaspool kursust ja ühiselamut toetasid mitut uuritavat just nimelt kooli katkestamisel: „...nad pigem nagu hoidsid põialt selle töökoha eest..”. Uuritavad kirjeldavad sõprade tuge õpingute katkestamisel: „...arvasid ka nemad, et õigem oleks leida endale kool ja eriala, millest ka kasu on..”.

5.1.4.3. Surve antisotsiaalsele käitumisele

Antisotsiaalset käitumist nimetas oma intervjuus enamik uuritavaid. Mitmed rääkisid kooli asemel mitte õppimisega seotud tegevuste tegemisest: „Et kui inimestega hakkasin suhtlema, siis nagu koos käia nagu ja siis oli muud teha..”.

Erinevate intervjuude käigus selgus, et nende tegevuste alt nimetati ka konkreetsemaid tegevusi nagu põhjuse puudumine: „...ja siis keegi teine pani poppi ja siis ise panid poppi ja..”, „...homme oli vaja kooli minna ja siis sealt põhi asi hakkaski tegelt sellest pihta..”. Teiseks räägiti muude tegevuste all pidutsemisest üldse: „...on nagu kolmapäev ja neljapäev suuremad peopäevad ././ davai kolmapäev, lähme hiilime välja..”, „Kas mingi välja minna kuskile peole või mis iganes..”. Sealhulgas täiendasid uuritavad pidutsemist alkoholi

tarbimisega: „*Ma ütlen ausalt ära, et põhimõtteliselt kooli ajal ma ainult käisingi joomas.*”, „*Eks see oli ka, mis juurde tuli, oli alkohol muidugi.*”. Vähemal määral toodi esile muude illegaalsete uimastite tarbimist: „*...sai igast nagu nii-öelda narkootikume proovitud ja muid värke jamh.*”.

Üks uuritav väljendas ka tehtu põhjal järelduse: „*...ei tohi iga õhtul joomas käia ja midagi sellist.*”.

5.1.5 Tulemused seoses töömaailmaga seonduvate riskifaktoritega

5.1.5.1. Töötusega seonduvad tegurid

5.1.5.2. Töölemineku sooviga seonduvad tegurid

5.1.5.3. Töölemineku sunniga seotud tegurid

5.1.5.1. Töötusega seonduvad tegurid

Üks uuritav kirjeldas enda kogemust, kus ühe tööotsa lõppemine mõjutas õpingute katkestamist kutsekoolis: „*...kui mul oleks seal töö olnud ja siis oleks sinna jäänud, siis ma oleks suurima hea meelega edasi õppind.*”.

5.1.5.2. Töölemineku sooviga seonduvad tegurid

Soovi tööle minna ja raha teenida väljendasid oma jutus mitmed uuritavad. Üks uuritav valis kooli asemel tööpakkumise teisest linnast, mis eeldas kolimist: „*...hakkasin uurima ja siis lõpuks pakuti mulle tööd.*”. Samuti kirjeldati välismaal töötamise atraktiivsust: „*Välismaale ära. Siin Eestis ma ei tea ei mul vähemalt ei ole siin midagi teha. Palgad on nii väiksed ja korterit peab pikalt üürima ja keeruline nagu. Et ei ole nagu siukest haridust peal, siis ei saa palka ka nagu tahaks.*”. Lisaks välismaa palgale, räägiti ka kodumaisest palgast: „*Praegu olen jaa ikka täiesti rahul, palk ja asjad on kõik väga normaalsed.*”.

Tööle minnakse uuritavate hinnangul ka huvist: „*Praegu jah, mulle meeldib nagu tööl rohkem käia kui koolis istuda ja õppida.*”. Tööle meelitab noori ka sõprade hea tasu: „*...vaatad, et oh sõber teenib head pappi ja noomoodi, et tahaks ka mingi täiega juba tööl käia ja raha teenida.*”.

Samas väidavad uuritavad, et töö kõrvalt koolis käia on siiski keeruline: „...*töö kõrvalt oli väga raske koolis käia, mistõttu ma loobusin.*”.

5.1.5.3. Töölemineku sunniga seonduvad tegurid

Kui osad uuritavad valisid töölemineku ise, siis teistele oli see pigem eluline vajadus materiaalselt toime tulla. Koolis käimisest loobumine viis töölemineku vajaduseni: „...*ma olen nagu pidanud midagi muud välja mõtlema, et nagu koolis ma nüüd ei käi, ma olen pidanud tööle minema, sest niisama vahtida pole ka õige.*”.

Osad uuritavad ei esitanud tööl käimisega seoses hinnanguid ning tõdesid pelgalt fakti, et töötavad: „...*hetkel olen tööl.*”, „*Ma töötan.*”

5.1.6 Tulemused seoses tagajärgedega kutsehariduse katkestamisel

5.1.6.1. Positiivsed tagajärjed seoses kutsehariduse katkestamisega

5.1.6.2. Negatiivsed tagajärjed seoses kutsehariduse katkestamisega

Uuritavad kirjeldasid oma vastustes üsna palju tagajärgedega seonduvat. Üldiselt saab need jaotada positiivseteks ja negatiivseteks, kuid mõned kirjeldused jäid üsna neutraalseks. Üks uuritav kirjeldas, kuidas tema jaoks pole see olnud negatiivne ega positiivne: „...*olen lihtsalt pidanud teisi valikuid tegema.*”. Teine uuritav kirjeldas, kuidas peresuhetele pole õpingute katkestamine mõjunud: „*Emaga ikka suhtlen.*”.

5.1.6.1. Positiivsed tagajärjed seoses kutsehariduse katkestamisega

Uuritavad tõid esile mitmeid aspekte, mida nad hindavad positiivseks mõjaks seoses õpingute katkestamisega. Toodi esile ka üldisi positiivseid tagajärgi: „*ära tulemine on mõjutanud mu elu positiivselt.*”. Mõnele ei ole õpingute katkestamine tähendanud töö kaotust: „...*ma ei ole tööst ilma jäänud sellepärast, et mul ei ole nagu kooli seda nii-öelda diplomit.*” Anti hinnang, et erialavahetus (sh õpingute katkestamine) on olnud hea otsus: „...*see, mis ma nüüd teen, see meeldib mulle rohkem.*”. Üks uuritav sai õpingute katkestamisest ka üldisemat laadi õpimotivatsiooni: „*Motiveerib mind rohkem õppima ja koolile pühendama ennast.*”.

Uuritav, kes samuti eriala vahetas, kirjeldab oma praegust rahulolu pere aspektist: „...*ma olen nüüd rahul sellega, et ma kodust käin.*”. Ka enda tundmaõppimist kirjeldatakse positiivse tagajärjena: „*Peale seda kui kutseharidusest ära tulin, olen hakanud otsima asju, mis mulle teha meeldib.*”.

Vaadates tagasi kutsehariduskeskuses õppimisele, leiavad uuritavad, et said sealt kaasa erinevaid kogemusi. Mõned toovad välja tutvused: „...*uusi tutvusi on juurde tulnud nagu sealt.*”. Teised toovad esile õpituga seonduvad kogemused: „...*sain välispraktilal käia ja nägin üldse, kuidas need asjad töötavad.*”. On uuritavaid, kes kasutavad oma teadmisi ka tööl käies ning annavad ise nõu: „...*grupikaaslased ka paljud küsivad minu käest, et kuidas ma nüüd seda või teist asja pean tegema.*”.

5.1.6.2. Negatiivsed tagajärjed seoses kutsehariduse katkestamisega

Enamik uuritavaid leidis õpingute katkestamises negatiivseid aspekte. Perega seonduvalt tuuakse esile suhete jahenemist vanematega: „...*vanematega ma enam nii hästi läbi ei saa.*” Lisaks on kadunud ka rahaline toetus: „...*nendepoolset rahalist toetust, neid enam mul pole.*”. Ka iseseisva elu alustamine oleks uuritavate hinnangul kergem lõpetanuna: „...*oleks nagu võib-olla seal saanud oma elu peale minna.*”.

Kui pärast katkestamist kooli vahetada, võib esineda raskusi järele jõudmisega õppematerjalis: „...*koolis oli nii selle õpingutega nii ette jõutud, et ma ei jõudnud järgi, pidin kooli pooleli jätma.*”.

Teema, mida enamik puudutas, on seotud töö otsingutega: „...*nagu et tööd on palju raskem saada. Ei ole muud põhjust, mille pärast seda kõike (haridust – toim.) vaja on.*”. Tuuakse välja diplomi olulisus töökohale kandideerimisel: „...*mul muidugi oleks parem tööd leida, kui oleks paber näidata.*”. Näitena rahulolematusest töökohal tuuakse vahetustega töö: „...*vahetustega töö ja ei tea, ei istu, aga mis teha..elada on vaja.*”. Ebapiisav haridus vähendab ka võimalust saada kõrgemat palka: „*Et ei ole nagu siukest haridust peal, siis ei saa palka ka nagu tahaks.*”. Ka üldisemal tasemel hinnatakse põhiharidust tänapäeva ühiskonnas ebapiisavaks: „...*enda nagu hariduse tase nagu ei ole nagu piisav, mis oleks vaja tänapäeval ju.*”.

Teisest küljest kirjeldab üks uuritav vastukaaluks tutvuste olulisust tööturul: „...*see paber isegi ei ole nagu enam nii tähtis, ei ole, et kõik inimesed võtad sa tutvuste järgi kõige rohkem.*”.

Ühes intervjuus tuleb ka välja, et oleks vaja akadeemilisi teadmisi, mis jäid katkestamisel saamata: „...*oleks hea olnud, kui ma oleksin seda koolis õppinud ././ praegu aitab muidugi internet välja ././ aga ma tunnen puudust nendest õpetustest././ oleks olnud kauem oleks õppinud oleks nagu praegu kergem*”.

5.2 Tulemused seoses kutseõppest väljalangevuse ennetusmeetmetega

5.2.1 Persooniga seotud ennetusmeetmed

5.2.1.1. Soov õppida

5.2.1.2. Soov lõpetada

5.2.1.3. Eneseregulatsioon

5.2.1.1. Soov õppida

Uuritavad kirjeldasid oma üldist õpimotivatsiooni. Osa neist oli juba uuesti õppima asunud: „*Õpin.*”. Või uuesti õppima asumise asemel lihtsalt kooli ja eriala vahetanud: „*...ma lihtsalt olen kooli vahetanud nagu küll.*”. Üks uuritav teadis, et tahab tagasi minna kooli, kuid ei täpsustanud: „*Ma tahan nüüd järgmine aasta tagasi minna kooli.*”. Teine kirjeldas motivatsiooni õppimaminekuks: „*...kui ma tahan, siis ma alustan uuesti.*”. Teised uuritavad aga teadsid, et kutseharidus siiski pole nende jaoks sobiv ning kirjeldasid oma motivatsiooni õppida gümnaasiumis: „*...kavatsen selle gümnaasiumiharidus ka kuidagi mingi aeg kätte saada, sest et päris niimoodi põhikooli baasile ka jääda ei taha.*”. Keskkharidus oli plaanis ka teistel uuritavatel: „*...järgmine aasta äkki mingi aeg lähen täiskasvanute gümnaasiumisse, et see haridus ikkagi kätte saada.*”.

Lisaks üldisele õpimotivatsioonile ja soovile sama eriala lõpetada, jõudsid osad uuritavad järelduseni, et valitud eriala polnud nende jaoks, kuid nad soovivad midagi muud edasi õppida. Mõnel juhul olid näited konkreetsemad: „*...suur huvi ja plaanid kuhu edasi minna oleks nagu kaitseväge.*”, „*...kavatsen selle kooli ära teha ja siis ülikooli minna psühholoogiat õppima.*”. Teistel oli plaan laiem ja veel täpsustamist vajav: „*Ja siis seda õppima edasi minna kõrgemalt või midagi taolist.*”.

5.2.1.2. Soov lõpetada

Suur osa uuritavatest väitis, et soovib alustatud erialal haridusteed jätkata, et see lõpetada. „*Aga ma oleks tahtnud need paberid küll väga kätte saada just see ala.*”. Need uuritavad tõstsid oma vastustes esile ka tugevat huvi valitud eriala vastu: „*No huvi eriala vastu oli väga tugev.*”. Mõni neist oli juba intervjuuerimise ajaks uuesti samale erialale sisse astunud: „*...läksin uuesti sama eriala peale.*”. Lisaks soovile lõpetada tõi üks uuritav ka täienduse, kuidas töökoht tema otsust toetab: „*...nagu vabamad ajad on talvel ja sügisel, et siis on nagu kuidagi kergem.*”.

Lisaks töid uuritavad välja ka arusaama, et nad oleksid tahtnud eriala siiski lõpetada: „...ise tahtsin ikka seda kooli ära lõpetada.”.

5.2.1.3. Eneseregulatsioon

Uurides, mis võiks uuritavate hinnangul ära hoida õpingute katkestamist, tulid vastused seoses endaga selgelt enesekontrolli ja enesedistsipliini valdkonda. Uuritavad panid vastutuse siinkohal endi õlule ning töid välja aspekte õppetöös osalemiseks: „*Tuleb rohkem lihtsalt tähele panna.*”. Kirjeldati ka seda, kuidas lõpetamiseks peab end distsiplineerima: „...no ma oleks kuidagi ise sundima pidanud seda asja nagu tagant /../ Ja siis ikka tegelema rohkem selle kooliasjaga.”.

Seoses distsipliiniga leiti ka, et eriala valikul tuleb teha teadlik otsus: „...ise pead ikka ennast kokku võtma ja teadma, mis sa tahad. Et ega kool ei saa sellepärast midagi teha..”.

Hulk uuritavaid nägi probleemi eriala valikus ning leidis, et karjäärivaliku otsuse tegemisel on karjääriinfo vajalik: „...tuleb kindlasti mõelda, millist eriala sa ise sooviksid ja mida sa õppida tahaksid ja tuleb nagu kindlustada see, et sa hakkama saaksid.”. Selle jaoks püüti anda ka täpsemaid nõuandeid: „...kui ma oleksin leidnud mõne inimese, kes sama kooli ja eriala edukalt lõpetanud ning oleks mulle rääkinud oma kogemustest..”. Nad leidsid, et enda tahe peaks siiski olema kindel erialas. Ja uuritav, kes oli erialas kindel, väitis: „...ma läksin õppima sellepärast, et ma tahtsin seda väga jaa noh kahju, et pidi pooleli jätma.”.

5.2.2 Koduga seotud ennetusmeetmed

5.2.2.1. Vanemate emotsionaalne tugi

Koduga seonduvalt töid uuritavad esile ennetusmeetmeid. Esiteks arvasid uuritavad, et vanematega koos elades on õppuril vanematepoolne toetus: „...kui inimesed elavad vanematega, siis vanemad nagu saavad toetada, et perekond kindlasti.”. Teine täpsem näide, mida väitsid mitu uuritavat, oli emapoolne tugi: „...ema ikka ise utsitas.”, „...ema ikkagi mõjutas, et ma asjad ära teeks.” Isapoolset tuge ega õdede- vendade temaatikat uuritavad ei puudutanud.

5.2.3 Kooliga seotud ennetusmeetmed

5.2.3.1. Õppekorralduslikud ennetusmeetmed

Õppekorralduslike meetmete all rääkisid õpilased üldisest kutsehariduskooli heast tasemest ning akadeemilise edu teemast. Mitmed uuritavad kinnitasid oma intervjuudes, et kool üldises mõttes toetas nende õppimist: „...kooli mõttes oli nagu kõik normaalne.”. Mõni täiendas mõtet laiendusega üldisele haridussüsteemile: „...mu meelest on praegune kutsehariduse süsteem päris hea.”.

Lisaks kiidusõnadele pakkusid paar uuritavat välja lahendusi, mis oleks nende probleemi koolis lahendanud: „Võiks olla lihtsalt nagu mingine nagu uurimustöö näiteks.”. Praktika osas tuli ettepanekuid mitu: „...näiteks see ei lähe õppeõlana kirja kohe et siis jääb sulle nagu üks tühi lahter et see on kas tehtud või mitte selle praktikaga võiks samamoodi olla. minu arust.”. Uuritav kirjeldas võimalust, kus praktikat saaks ka teha eraldi järele. Teine uuritav arutles varastel hommikutundidel algava praktika üle: „Mm..praktikaegu muuta./../näiteks oleks osadel õpilastel tehtud niimoodi, et kui ei saa hommikul tulla vaata, siis ma ei tea, saad kas või õhtupoole tulla ja teha need taignad asjad valmis niimoodi, et kui öösel inimesed tulevad, saavad kohe tegema hakata. Oleks nende päev nagu ikka kirja läinud.”. Uuritav pakkus lahenduse praktilal käimiseks neile, kel pole võimalik varahommikul liigelda.

Akadeemilise edu teema juures rääkisid uuritavad hinnetest, õppekava sisust ja ka praktikast. Oli mitu uuritavat, kes väitsid, et nende jaoks oli kooli poolt toetavaks aspektiks heade hinnete olemasolu: „Erialaained, need olid kõik korras..”. Nad täpsustasid ka heade hinnete põhjusi õppekavaga seonduvalt: „Tunnid olid üsna kerged ja asjad, mida õppisime, minu jaoks iseenesest mõistetavad.”. Üks uuritav tegi ka õppekava osas üldistuse enamikule jõukohasuse osas: „...et igaüks saab kutseharidusega hakkama, seal ei ole mitte midagi sellist ülemäära sellist (keerulist – toim.) seal.”. Üks uuritav leidis ka, et praktikakoha otsimine peaks toimuma õpilase enda poolt: „...praktikakoha ise leidmine, see on hea asi, et sa pead ise otsima seda. See annab, tekitab sulle mingi initsiatiivi sinus.”

5.2.3.2. Ennetusmeetmed seoses suhtes õpetajatega, psühhosotsiaalse kliimaga

Õpetajate ja kooli personaliga seonduvalt räägiti ennetusest kahel moel: mis oleks võinud olla toetav või mis oli toetav. Sellest, et puudust tunti kooli personali toetuse järele, rääkisid üle poole uuritavatest. Üks uuritav tõi näite kutsehariduse ja keskkhariduse eripäradest seoses õpetajatega: „*...kutsekoolis oli nagu see, et see oli nagu sinu asi vaata, kuidas sa ära jõuad ja mis sa teed, aga gümnaasiumis on ikka see, et nagu lükati tagant, utsitati, võib-olla võiks seal ka olla niimoodi.*” Oli neid, kes viitasid õpetaja toele, mida nad ei osanud hinnata: „*Mul oli päris palju, õpetajad toetasid mind ja nii. Aga tollel ajal ma ei saanud ise aru nagu sellest.*” Toodi näiteid sellest, et õpetajad võiksid rohkem vastu tulla: „*...võib-olla see kutsekas, et no oleks rohkem vastutulekuid.*”. Täpsustuseks lisati ka näiteid: „*...õpetaja võiks ka niimoodi võtta vastu ka nagu, okei näed, et saad päeva veel juurde vastamiseks..*”. Samuti toodi esile õpetajate toetavat rolli: „*Ei, eriala jah väga normaalne, kõigest sai aru, õpetajad selgitasid, midagi nagu väga keerulist ei olnud.*”.

Teine grupp uuritavaid kõneles rohkem isiklikust positiivsest ja toetavast suhtest õpetaja ja õpilase vahel. Toodi esile õpetajapoolset motiveerimist õppetöös: „*...see pealtvaatamine ja asi toetaks ja aitaks ././ oleks abi kui keegi rohkem peale passiks asjadele.*”. Õpetaja võiks ka võtta klassi võrdsete liikmetena: „*...mitte ei ole nii, et sul on nagu mingi kindel lemmik või tervet klassi kõiki, see on täiesti üks koosseis././ võiks nagu kõiki ühe pilguga vaadata.*”.

Eraldi grupina töid uuritavad esile need aspektid, mis olid hästi. Kirjeldati positiivset õpetajatesse suhtumist: „*...õpetajad olid väga normid ja niimoodi.*” Mitmed uuritavad kirjeldasid ka positiivseid suhteid õpetajatega: „*...ma saan nagu väga normaalselt klassijuhataja ja õpetajatega läbi..*”. Üks uuritav kirjeldas oma kursusejuhendajat konkreetsemalt: „*...isegi ei oskaks arvata, kes nagu veel paremat oleks andnud, kes oleks nii järeleandev ja vastutulelik..*” Üks uuritav esitas ka üldistuse kooli personali poolse toe kohta: „*Jah, alati oli abi.*”.

5.2.3.3. Karjäärialane nõustamisinfo eriala valikul

Paljud uuritavad töid esile eriala sobimatust katkestamise põhjusena. Nad täiendasid ka, mida selles osas nende hinnangul saaks teha, et õpilasi toetada. Kaks uuritavat kirjeldasid ennetusega seonduvaid tegureid, mida nad kogesid: „*...see kodulehekülje informatsioon..*”, „*...see, mis me tegime seal kooli tutvustuse tunnis, et sissejuhatus tunnis.*”.

Teisena kirjeldati seda, mis võiks olemas olla, kuid mida ei kogetud seoses karjääriinfo andmisega: „*...kui kutsehariduskeskus saadaks kõik vastuvõetud õpilased nädalaks vaatama, kuidas nende eriala päriselt peale kooli lõpetamist välja näeks./../ ma usun, et nad oleks rohkem motiveeritud ja õpingute katkestamisi oleks palju vähem.*” Üks uuritav rõhutas ka info olemasolu, enne kutsevalikut, tähtsust inimese elus: „*Minu arust peaksid inimesed enne eriala valimist väga täpselt ennast kurssi viima sellega, mida nad peale kooli lõpetamist tegema hakkavad kuni pensionini.*”.

5.2.3.4. Akadeemiline puhkus

Eraldi teemana räägiti ka dokumentide väljavõtmise e väljalangevuse kõrval akadeemilise puhkuse valimisest kui ennetusmeetmest. Uuritavad kirjeldasid akadeemilise puhkuse eeliseid: „*Noo, kui nad pabereid välja ei võtaks./../ et ajavad oma asjad kõik korda, võtavad akadeemilise õppe ja siis saavad samast kohast alustada, kus lõpetasid..*”. Seda kirjeldati eelkõige seoses raseduste ja lapse saamise juhul. Samas andis see ka uuritavatele aega mõelda ning leida motivatsiooni uuesti jätkamiseks: „*...võtsin akadeemilise ma ei mäleta olin kolm kuud vist kodus või ja läksin uuesti sama eriala peale..*”.

5.2.3.5. Toetused/teenused – stipendiumid

Uuritavate hulgas leidis neid, kes olid teadlikud koolipoolsest rahalisest toetuse võimalusest ja stipendiumides. Teisalt ei olnud osad uuritavad nende võimalustega kursis. Enamik siiski teadis, et võimalus toetuseks on olemas: „*...kui ise nagu asju ajada ja pingutada, siis on võimalik koolide poolt mingit toetust saada.*”. Üks uuritav polnud aga teemaga tegelenud: „*...kui oleks olnud võib-olla rohkem võimalust töö kõrvalt, siis ma arvan, et ma oleks seda uurinud ja teada saanud.*”. Üks uuritav rääkis küll võimalusest, kuid ei kasutanud seda: „*...üldiselt ma oleks hakanud neid toetusi ka taotlema..*” Mõned uuritavad teadsid ka täpsemalt erinevate toetuste kohta teiste kaudu: „*...seal tegelikult on väga palju neid toetamisi ja asju mingi rahalisi värke./../ klassikaaslased taotlesid küll omal neid, näiteks, kus on peres palju lapsi või üks vanem ei tööta.*”. „*Ma teadsin ainult, et bussisõidud makstakse kinni ja et mingi ühikamakse oli ka, et ühikat ka vist aidati maksta..*”.

Teised rääkisid toetuste vähesusest: „*...sealt antakse ainult üks kord päevas süüa.*” .

Räägiti ka suurematest toetustest, mis võiksid olla ennetusmeetmeks kutsehariduse katkestamisel: „*...võiks olla nagu õpilastele suuremad toetused nagu jätkata oma õppimist nagu peale põhikooli.*” Üks uuritav käis välja ka täpsema idee seoses stipendiumi saamiseks

vajalike nõuete muutmiseks: „Aga võiks olla vaata näiteks keskmistele õpilastele, mingi neljalistele antakse ka midagi, kas või pool sellest stipist, sest ma arvan, et suht paljud pingutaks selle puhul.”

Üldiselt kirjeldati samuti rahalise toetuse positiivset mõju: „...õppetoetus motiveerib paljusid..”.

5.2.3.6. Iseseisva elu alustamise võimalused

Uuritavad kirjeldasid mitmeid kordi teemasid seoses iseseisva elu alustamisega. Kui enamik kirjeldas seda seoses üksi elamise ja sõltumatusega, siis oli üks uuritav, kelle puhul tuli jutuks oma pere toimetulek. Üldiselt hinnati iseseisva elu alustamise võimalustega seoses nõustamisteenuseid kutsehariduskeskuse poolt heaks: „Aga nagu need (nõustamisteenused – toim.) on head asjad küll sellesuhtes.”.

Samas kirjeldati töötamist ja samal ajal õppimist keerulisena. Uuritavate hinnangul võiks nende kombineerimine olla lihtsam: „...kui ma oleks töö kõrvalt saanud, siis oleks võtnud nii öelda keerulisema tee..”

Elamispinna küsimus oli nii lastega peret omaval uuritaval kui ka teistel. Üks uuritav leidis tänu nõustamisteenustele endale odavama elamispinna; „...sellisest võimalusest, et Tartu Üliõpilasküla võtab ka selliseid mitteülikooli õpilasi sisse.” Ka kutsehariduskeskuse juures olev õpilaskodu on uuritavatele olnud kättesaadav: „...elanud õpilaskodus..”.

Uuritav, kelle üks vajadus oli laste majutamine, leidis, et kutsehariduses on võimalusi laste paigutamiseks päevasel ajal: „...lasteaias või see lastehoiu variant oleks näiteks olnud lahendatav.”.

5.2.4 Eakaaslastega seonduvad ennetusmeetmed

5.2.4.1. Mitte antisotsiaalselt käituvad kaaslased

5.2.4.2. Sõprade tugi

5.2.4.1. Mitte antisotsiaalselt käituvad kaaslased

Uuritavad kirjeldasid koolis olevaid kaaslasi kui toetavaid. Nad tõid esile üldise hinnangu kaaslastele: „...seltskond oli hea.” Samuti kirjeldasid uuritavad kursusekaaslaste käitumist: „...minu arust on kõik väga normaalne. Käitumine on ikkagi, inimesed on normaalsed, et seal

ei saa küll keegi midagi kobiseda.”. Täienduseks eristati enda kursusekaaslasi ülejäänutest koolikaaslastest: *„Ja nagu kursusekaaslased nagu mul olid selle kooliga kogu kooli peale täitsa normaalsed inimesed.”*.

Toodi esile ka üleminek, kus kursusekaaslastest said uuritava jaoks sõbrad: *„...hakkasin nagu rohkem suhtlema inimestega, siis tekkisid nagu need sõbrad või niimoodi.”*.

5.2.4.2. Sõprade tugi

Eraldi käsitlesid uuritavad ka sõprade temaatikat, kus ei mõeldud kursusekaaslasi või ühikakaaslasi enamasti. Üks uuritav kirjeldas koos sõbraga õppima asumist: *„...läksin koos oma vana klassiõega samale kursusele ja tema ütles, et ma ikka jääksin kutsehariduskeskusesse edasi, et ta aitab ja toetab mind..”*. Sõprade tuge kirjeldasid ka teised: *„...sõbrad olid rohkem nagu toeks, püüdsid igat moodi aidata..”*. Samas kirjeldasid mõned ka täpsemaid abipakkumise viise sõprade poolt: *„...siis ma sain vahepeal sõbra juurde ././ ööseks jääda.”*. Lisaks esitati näiteid toest eriala osas: *„...ütlesid, et väga lahe eriala././ sõbrad olid siuksed, kes juba otsisid nagu mingit tööd mulle..”*.

Kui aga oli otsus õpingud katkestada, kirjeldasid uuritavad sõprade manitsusi: *„Alguses oli küll loll loll ja miks sa ära tulid..”*. Taolisi näiteid oli veel: *„...eks nad ikka natuke imestasid, et mis teed nüüd siis ja mis saab siis..”*.

6 Arutelu

Antud uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kogemuse põhjal kutsekoolist väljalangemist mõjutavaid tegureid ja võimalikke ennetusmeetmeid. Käesoleva kvalitatiivse uurimuse tulemuste põhjal ei saa teha õpingute katkestamise kohta suuri üldistusi, kuna uuritavad kirjeldavad oma kogemusi seoses antud fenomeniga, mille kohta antud ütlused kehtivad nende kirjeldatud oludes.

Kuna eesmärk oli saada infot erinevate kutsekoolist väljalangevuse riskitegurite kohta, küsiti intervjuus uuritavalt nii üldisemaid küsimusi seoses kutseharidusest väljalangevusega ja ka valdkonnaspetsiifilisi küsimusi. Valdkonti vaadeldi ökoloogilisest süsteemiteooriast lähtudes ning need loodi mikrosüsteemidest seoses erinevate keskkondadega, millega õpilane kokku puutub (kodu, kool, sõbrad ja eakaaslased). Lisaks olid küsimused seotud ka retrospektiivis õpilase enda kogemusega.

Antud uurimuse tulemusi analüüsitakse lähtuvalt Bronfenbrenneri (1979) süsteemiteooriast, millest selgub, et indiviid on mõjutatud tema elukeskkonnas olevatest erinevatest sotsiaalsetest süsteemidest. Bronfenbrenneri (1979) järgi tuleb paremaks inimese arengu mõistmiseks arvestada erinevaid keskkondi, kus tema areng toimub. Nendeks on *mikrosüsteem* (kodu, kool, töökoht), *mesosüsteem* (mikrosüsteemide seosed ja nende vahelised suhted), *eksosüsteem* (kohalikud, riiklikud institutsioonid) ja *makrosüsteem* (ühiskondlikud normid ja prototüübid). Mikrosüsteemis vaadeldakse inimese kui indiviidi ja teda otseselt ümbritsevate süsteemide vahelisi seoseid. Kuidas näeb välja indiviidi suhe koduga, kooliga. Mesosüsteemi puhul vaadeldakse seda, kuidas indiviidi ümbritsevad mikrosüsteemid üksteist mõjutavad. Näiteks missugused on kooli ja kodu vahelised seotus või kooli ja töökohta vahelised seosed. Eksosüsteemide juures vaadeldakse neid seoseid ja protsesse, mis toimuvad keskkondades, millest vähemalt üks ei mõjuta indiviidi otseselt, kuid teeb seda kaudselt. Näiteks kuidas mõjutab vanemate töökoht õppuri elu perekonnasuhete kaudu. Makrosüsteemides vaadeldakse eelnevate süsteemide üleseid seoseid. Peamiselt vaadeldakse siin kultuuridele omapäraseid kombeid ja tavasid (Bronfenbrenner, 1994). Käesoleva uurimustöö raames püstitas autor kolm uurimisküsimust: (1)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kutsekoolist väljalangemise kogemust?, (2)Missuguseid riskifaktoreid kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud kutsekoolist väljalangevuse kogemusega seoses?, (3)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud võimalikke ennetusmeetmeid kutsekoolist väljalangevuse ennetamiseks enda kogemusel Antud töö tulemustele toetudes võib öelda, et kutsekoolist väljalangenud kirjeldasid oma kutsekoolist

väljalangevuse kogemust mitmete teemavaldkondade kaudu, kuid igal uuritaval on prevaleeriv teema. Antud uurimusest nähtus, et kutsekoolist väljalangenud kirjeldavad ökoloogilisest süsteemiteooriast lähtuvast jaotusest tulenevaid mikrosüsteeme, mida on kirjeldatud antud töö teoreetilise raamistiku juures. Teisalt töid uuritavad juurde ka teemasid, nagu: (1) raha seoses kooli ja koduga, (2)ühiselamus elamine kui riskifaktor (3) kodu kaugus koolist ning kodu ja kooli vaheline transport, (4)praktika ning sellega seonduvad probleemid kui kutsekoolist väljalangevuse riskitegurid.

Tulemustes esitati kirjeldusi kõigi autori poolt enne teoreetilises ülevaates esitatud kutsekoolist väljalangevusega seonduvate riskitegurite kohta. Samas tuli kõigi kutsekoolist väljalangevuse riskitegurite juures esile majanduslik kitsikus kui kutsekoolist väljalangevuse riskifaktor. Seda kirjeldasid uuritavad nii enda, kodu, kooli kui ka töömaailmaga seonduvalt. Ainus riskifaktorite kategooria, kus seda otseselt ei kirjeldatud, seostus sõprade ja eakaaslastega.

Õpilase endaga seonduvalt kirjeldasid kutsekoolist väljalangenud nii enda motivatsiooni, eriala sobimatus, kui ka majandusliku aspektiga seonduvaid riskitegureid seoses kutsekoolist väljalangevusega. Varasemad uurimused on kõigi nende kutsekoolist väljalangevuse riskitegurite olemasolu ka esile toonud. Espenberg et al (2012) on kutsekoolist väljalangenuid kirjeldades toonud esile kõik kolm põhjust. Motivatsioonipuudust seoses huviga õppetöös osaleda on kirjeldanud Lee & Ip (2003), kelle uurimuses leidis kinnitust see, et huvi puudus on seotud koolist väljalangevusega. Tulemustes viidati sellele kui laiskusele. Kutsealase mina puhul toodi välja eriala sobimatus, mis oli olulise kaaluga nende otsusel õpingud katkestada. Sellist mõju on kirjeldanud ka Acharya (2012), kus uurimus tegeles soostereotüüpidega ning oma erialaga seostumisega. Selle probleemi lahendamiseks oleks vajalik teadliku erialavaliku tegemise toetamine, mille tõhusust kinnitab ka Głokowska et al (2007) uurimus, kus rõhutakse praktilise kogemuse olulisusele eriala valiku tegemisel. Esitati kirjeldusi majanduslike põhjustega seoses mitmes aspektis. Endaga seonduvalt kirjeldasid uuritavad majanduslikke raskusi ülalpidamisel. Need, kellel oli olemas juba oma pere, leidsid, et nii rasedus, laste kasvatamine ja muu oma pere-eluga seonduv on kooli kõrvalt väga palju aega nõudev ja seega isegi õppimist takistav. Varasemad uurimistulemused on tõestanud, et varane lapsevanemaks saamine on koolist väljalangevuse tõenäosust suurendav faktor (Cardoso & Verner, 2006).

Koduga seonduvalt kirjeldati eraldi füüsilist kaugust kutsekooli ja kodu vahel, igatsust kodu/pere järele, pereprobleeme ning taaskord majanduslikku kehva seisut (kodu kontekstis). Kaugust, mis takistab õppetöös osalemist ja kutsutakse esile puudumisi, kirjeldasid antud uurimuses enamik uuritavaid. Kirjandus füüsilisele kaugusele kodu ja kooli vahel oluliselt ei viita - Espenberg et al (2012) on küll esile toonud kauguse märksõnana keskmiselt esineva põhjusena seoses kutsekoolist väljalangevusega, mida uuritavad nimetasid. Antud uurimuses oli see aga oluline ja palju välja toodud põhjus. Sama võib öelda ka igatsuse kohta kodu/pere järele. Seda ei ole põhjusena seoses kutsekoolist väljalangevusega kirjanduses (Espenberg et al., 2012; Beekhoven & Dekkers, 2005; Glokowska et al., 2007) esile toodud. Küll aga toetab varasemate uurimustega seonduv kirjandus (Fortin et al., 2006; Brantner & Enderlein, 1972) riskitegureid, mis puudutavad pereprobleeme. Pereprobleemide all kirjeldasid antud uurimuses osalenud nii perekonna toetuse puudumist kui ka ebatõhusaid vanematepoolseid kasvatustüüpe. Sellega seonduvat kinnitab ka uurimuse Fortin et al (2006) uurimus, milles kirjeldatakse varasemaid uurimistulemusi, mis on tõestanud koolist väljalangevuse riskifaktorina nii vanemate kehva kasvatustüüpi, emotsionaalse toe puuduse ja väheset seotust lapse tegevusega. Toepuudust on esile toodud ka varasemates uurimustes (Lee & Ip, 2003, Glokowska et al., 2007). Kirjanduses (Espenberg et al., 2012) on esile toodud ka lähedase inimese surma riskifaktorina koolist väljalangevusele, kuid antud uurimuses osalenutest viitas taolisele juhule ainult üks uuritav. Majanduslik seis kodus mõjutas antud uurimuse uuritavaid, kuna enamik neist on osaliselt või täielikult vanematest majanduslikult sõltuvad. Kehva majanduslikku olukorda kodus on riskifaktorina nimetanud ka Fortin et al (2006). Suuremas osas viitavad aga uuritavad antud uurimuses aga koduga seonduvatele riskifaktoritele seoses koduste suhete ja emotsionaalse toega (Terry, 2008).

Kooliga seonduvalt nimetati antud uurimuses koolist väljalangevuse põhjustena nii suhteid õpetajatega, akadeemilist ebaedu, praktikaga ja ühiselamus elamisega seonduvat ja ning nagu ka eelmiste kutsekoolist väljalangevusega seonduvate riskitegurite kategooriate juures, on ka kooliga seonduvalt esile toodud majanduslik aspekt. Eelnevates uurimustes on toodud esile kooliga seoses õpimotivatsioonipuuduse (Lee & Ip, 2003), põhjuseta puudumised (Ingul et al., 2012; Beekhoven & Dekkers, 2005; Cardoso & Verner, 2006), kooliga seotuse puudumise (Glokowska et al., 2007; Voelkl, 1995; Smyth, 2005), halvad suhted õpetajatega (Tas et al., 2013; Margus, 2007). Üldiselt on teemad kattuvad, kuid juurde tulid antud uurimusega seoses praktikabaasiga ja ühiselamus elamisega seonduvad teemad seoses kutsekoolist väljalangevusega. Ühiselamus elamise teema võib seostada kirjanduses leitud kooliga

seonduvate kaaslastega läbisaamisega, mida kirjeldavad Lee & Ip (2003) oma uurimuses. Nende uurijate tulemus viitab sellele, et väljalangenud saavad paremini läbi kehvade akadeemiliste tulemustega õpilastega ning edukamad õpilased lävivad enam edukate õpilastega. Antud uurimuses aga viitasid uuritavad ühiselamu kaaslastele kui segavatele ja akadeemilise ebaedu kui väljalangevuse riskifaktoriga seonduvale eakaaslaste grupile. Samuti toodi ühiselamus elamisega antud uurimuses esile kirjeldusi rahulolematusega seal kehtivate korralduslike reeglite osas. Ka Lee & Ip (2003) uurimus leidis, et enamik uuritavatest peab koolis kehtestatud reegleid ebameeldivateks ning rangeteks. Praktikabaasiga seonduvad tulemused viitasid käesolevas uurimuses praktikakoha leidmise probleemile kui väljalangevuse riskifaktorile. Varasemas kirjanduses viidatakse-praktikavähesusele, mida varasemad uurimused on nimetanud väljalangevuse riskitegurina (Espenberg et al., 2012).

Sõprade ja eakaaslastega seonduvalt seoses väljalangevuse riskiteguritega nimetasid uuritavad antud uurimuses eraldi ühiselamu- ja kursusekaaslastega seonduvat ning sõpradega seonduvat. Need kaks gruppi eristusid uuritavate jaoks. Eraldi kirjeldasid uuritavad, kellel oli väljalangevuse kogemus ka üldist survet antisotsiaalsele käitumisele, mis oli nende kirjelduses väljalangevuse riskitegur. Lee & Ip (2003) on kirjeldanud sõpradega positiivsete ja toetavate suhete olulisust nagu toetus, austus, kaaslus ja lõbu koolist väljalangevus ennetamisel. Antisotsiaalse käitumise survet ja mõju õpilasele eakaaslaste poolt on kirjeldanud mitmed uurimused (Lee & Ip, 2003; Espenberg et al., 2012). Antud uurimuses osalenud uuritavad kirjeldasid negatiivseid suhteid ühiselamu ja kursusekaaslastega kui riskitegureid. Negatiivsete suhete olemasolule eakaaslastega viidatakse ka kirjanduses – Terry (2008) sõnul on sobimatus õpilaste vahel suhetes eakaaslastega olulise kaaluga koolist väljalangevusel.

Tööturuga seonduvalt töid uuritavad esile mitmeid kutsekoolist väljalangevusega seonduvaid riskitegureid. Tööturuga seonduva väljalangevuse riskitegurite teema juures rääkisid uuritavad töötusega, töölemineku sooviga ja töölemineku sunniga seonduvatest riskiteguritest seoses kutsekoolist väljalangevusega. Töölemineku soov seostus vajadusega teadmisi rakendada ja õppida praktilisemal moel, töölemineku sund aga viitas majanduslikule kitsikusele, mille uuritavad ka teiste teemadega seoses esile töid seoses kutsekoolist väljalangevuse riskiteguritega. Töötuse temaatika antud uurimuse uuritavatel on samuti seotud majandusliku kitsikusega ning sunniga tööl käia. Tööl käimine aga on leidnud tõestust kui väsimust ja ajapuudust tekitav riskitegur seoses koolist väljalangevusega (Glokowska et al., 2007). Tööl käimist võib ühest küljest vaadelda kui kutsekoolist väljalangevuse riskifaktorit.

Tagajärgede osas tõid kõik uuritavad esile nii positiivseid kui negatiivseid tagajärgi, mis nende jaoks pärast kutsekoolist väljalangemist esile kerkisid. Positiivsena nägid uuritavad tööl käimist, erialavahetust ja sellega seoses sobiva eriala leidmist, õpimotivatsiooni kasvu üldiselt. Seega kui ühest küljest on tööl käimine kutsekoolist väljalangevuse riskifaktor, siis on väljalangenud hinnanud tööleminekut üldisest kontekstis enda jaoks positiivseks. Seda on kirjeldatud ka varasemas kirjanduses (Tas et al., 2013). Tagajärgede uurimine on eelnevas kirjanduses edasise uurimise vajalikkust esile toov. Kirjeldatakse negatiivseid tagajärgi, mis juhtuvad nende inimestega, kes on välja langenud (McCaul, Donaldson, Coladarci, Davis, 1992; Sum, Khatiwada, McLaughlin, 2009; Prevatt & Kelly, 2003).

Selleks, et minna uuritavate kogemuste analüüsiga rohkem süvitsi, küsiti ka uuritavate arvamus, kogemusi seoses õpingute katkestamise ennetusmeetmetega. Ennetusmeetmetega seoses küsiti üks üldine küsimus ning sellest ja uuritava vastusest lähtuvalt lisaküsimusi, mis olid valdkonnaspetsiifilisemad. Ka ennetusmeetmete osas esitatud vastused saab jaotada Bronfenbrenneri (1979) ökoloogilist süsteemiteooriast lähtuvalt erinevate süsteemide alla. Kategooriad seostuvad nii õpilase enda kui ka teda ümbritsevate mikrosüsteemidega. Ka selles osas tuli esile tööturu mõju ning ühiselamus elamise temaatika.

Õpilase endaga seonduvate kutsekoolist väljalangevuse kaitsefaktorite osas kirjeldasid uuritavad nii motivatsiooni seoses õppimisega laiemalt kui ka juba valitud eriala lõpetamisega seonduvalt seoses kutsekoolist väljalangevuse ennetusega. Lisaks asetaskid uuritavad ka õppimisel vastutust endale ning leidsid olulise väljalangevuse kaitsetegurina õpilase enda käitumise ja enesedistsipliini. Erinevates ennetusprogrammides koolist väljalangevusega seoses kasutatakse samuti oskuste õpetamist, mis on seotud õpioskustega (Prevatt & Kelly, 2003). Indiviidiga seonduvalt toodi esile mõned ennetusmeetmetega seonduvaid võimalusi, pigem nägid uuritavad ennetust kui koostööd õpilase ja kooli vahel. Teisisõnu on uuritavate jaoks õpilane ise oluliselt seotud koolipoolse tegevusega seoses õppimise ja kutsekoolist väljalangevuse ennetusega.

Koduga seonduvate kutsekoolist väljalangevuse kaitseteguritena tõid antud uurimuses osalenud esile vanemate emotsionaalse toe vajaduse. Eraldi kirjeldati ka ainult emapoolset tuge. Isapoolsest toest eraldi kirjeldusi ei esinenud. Prevatt & Kelly (2003) on leidnud, et perega seonduvalt peaksid ennetusprogrammid haarama perekonda ja sotsiaalteenusena peaks vanematele õpetama, millisel moel nad oma lapsi toetada saavad. Glokowska et al (2007) uurimuses leiti samuti, et õppuritele on oluline nii formaalne (tugisüsteemid, kool) kui

mitteformaalne (vanemad, sõbrad) tugi. Emotsionaalse toe kui kutsekoolist väljalangevuse kaitseteguri tähtsust pere poolt kirjeldasid ka Lee & Ip (2003).

Kooliga seonduvate ennetusmeetmetena kirjeldasid antud uurimuses uuritavad akadeemilist edu, õppekava muutmist, häid suhteid õpetajatega, tuge koolipersonali poolt, karjäärialase nõustamise võimalust, toetuste/teenuste olemasolu ja iseseisva elu alustamise võimalusi. Lisaks sellele, et kirjeldati seda, millist tuge võiks õpilane vajada kutsekoolist väljalangevuse ennetuseks, pakuti välja ka konkreetsemaid ettepanekuid enda kogemusest lähtuvalt. Kirjanduses (Jäppinen, 2010) on ennetusena kooliga seoses pakutud välja ennetusmeetmeid seoses kooli psühhosotsiaalse kliimaga, mida toodi esile ka käesolevas uurimuses. Positiivsete suhete loomine õpetajatega on üks osa positiivsest ja toetavast psühhosotsiaalsest kliimast kutsekoolis (Lee & Ip, 2003). Käesoleva uurimusega sobitus varasem kirjandus ka seoses õppekava arenduse küsimusega. On leitud, et mitmed õppekorralduslikud muutused võiksid vähendada kutsekoolist väljalangevust (Lee & Ip, 2003). Kui antud uurimuses töid uuritavad esile vajadust õpetajatepoolse või personalipoolse vastutulelikkuse osas, siis Lee & Ip (2003) leidsid, et õiglaste reeglite ja regulatsioonide kehtestamine on samuti ennetusmeetmeks koolist väljalangevusele. Karjäärialane nõustamine ennetusmeetmena oli antud uurimuses osalejatele oluline erialavaliku tegemise protsessis. Selles osas on ennetusmeetmena olemas ettevalmistav karjääriõpetuse kursus põhikooli tasemel (PRÕK, 2011; Haughey, 2009). Õige erialavaliku tegemisel peaks ennetusmeetmena toimima ka kooliga seotuse tunne, mis omakorda tõstab motivatsiooni õppida (Voelkl, 1995; Smyth, 2005). Toetusi ja teenuseid ning iseseisva elu alustamist puudutavad kirjeldused on seotud eelkõige majandusliku aspektiga, kus uuritavatel leidis ka konkreetsemaid ettepanekuid. Need kirjeldused viitavad seotusele õpilase hea majandusliku seisukorra ja kooliga seotuse vahel. Nähtub, et õppekava, isiklik huvi ja majanduslikud võimalused on omavahel seotud nagu Bronfenbrenneri (1979) ökoloogiline süsteemiteooria ka väidab seoses erinevate süsteemide omavahelise seotusega.

Sõprade ja eakaaslastega seonduvalt kirjeldasid uuritavad sõprade tuge ja mitte antisotsiaalselt käituvate kaaslaste positiivset mõju. Nagu eelpool mainitud, on sõprade mõju üsna vastuoluline, kuna ka eelnevates uuringutes on välja toonud selle võimaliku positiivse ja samas ka negatiivse mõju kutsekoolist väljalangevusele (Lee & Ip, 2003). Nimetatakse nii nende eakaaslaste mõju, kellega koos õppetöös osaletakse, kuna ka nendega koos tegutsemise ajal tuntakse nende mõju enda õppetööl. Tuuakse esile sõprade mõju, keda kirjeldatakse

positiivselt kui toetavaid ja mõistvaid. Seda, et positiivsed sõprussuhted on õppurile olulised kui kutsekoolist väljalangevuse kaitsetegur, kinnitab ka Lee & Ip (2003).

Erinevate kutsekoolist väljalangevuse riskitegurite kategooriate juures on antud uurimuses näha mitmeid seoseid ning seetõttu õigustab end siinkohal autori valik lähtuda teemakäsitlusel Bronfenbrenneri (1979) süsteemiteooriast. Kuigi erinevatest vaatenurkadest, toovad uuritavad peaaegu kõigi väljalangevuse riskitegurite kategooriate juures (indiviid, kodu, kool, sõbrad/eakaaslased, töö) esile majanduslikku seisut. Siit nähtub, et antud uurimuses osalenute jaoks mõjutab majanduslik seis neid mitmes eluvaldkonnas seoses kutsekoolist väljalangevusega. Samuti näevad kutsekoolist väljalangenud tähtsal kohal seoses kutsekoolist väljalangevusega interpersonaalseid suhteid nii pere, koolipersonali ja sõpradega. Sealjuures peetakse positiivseid ja toetavaid suhteid nendes eri kontekstides väljalangevuse ennetusmeetmeteks ning negatiivseid suhteid peetakse riskifaktoriks seoses kutsekoolist väljalangevusega.

Intervjuude sisuanalüüsist tuli välja, et süsteemidevahelised seosed (ökoloogilisest süsteemiteooriast lähtuvalt) on uuritavate kogemuses olemas. Lisaks tulid esile ka eraldi teemad nagu tööturg ja ühiselamus elamine, mis omakorda olid seotud mikrosüsteemidega nagu kodu, kool ja õpilane ise ning nendes mikrosüsteemides olevad positiivsed suhted on kutsekoolist väljalangevuse ennetusmeetmeks ja negatiivsed suhted seevastu on kutsekoolist väljalangevuse riskifaktoriks.

Tõlgendus

Käesolev uurimus on kvalitatiivne, seega ei ole selle uurimuse põhjal võimalik teha laiemaid üldistusi. Teisalt on need kogemused, mida uuritavad on esitanud mitmekülgsed ja detailsed. Kõigist lugudest selgus, et igal uuritaval on üks peamine riskitegur, mida peeti olulisimaks enda kutsekoolist väljalangemisel, samas toodi juurde ka teisi tegureid, millest moodustus tulemuste peatükis siiski ühtne riskifaktorite jaotus. Sellest lähtuvalt suutsid ka kõik uuritavad leida võimalusi, mis oleksid võinud neid aidata.

Taoliste isiklike kogemuste kui kvalitatiivsete andmete tõlgendamine on subjektiivne ning autori jaoks kontekstist lähtuv. Kuna autor otsustas andmeid vaadata Bronfenbrenneri (1979) süsteemiteooria vaatepunktist, said oluliseks keskkonnad ning nendevahelised seosed, mida kirjeldati.

Koolist väljalangevus on teema, millel on teatav negatiivne konnotatsioon olemas Juba sellest lähtuvalt võib öelda, et isiklike kogemuste analüüsimine on keerukas ning vajab korduvat andmete läbi töötamist ning lugemist.

Selle töö oluline tähendus on autori jaoks nende noorte inimeste mõtete kuulamine ja esitamine, kellel on olemas kutseharidusest väljalangevuse kogemus. Need noored inimesed on samasuguste ambitsioonidega nagu ka need, kes lõpetasid kutsehariduse või keskhariduse ning nende kogemus on oluline mõistmaks kutseharidusest väljalangevuse protsessi. Eelkõige on see uurimistöö sügavamaks mõistmiseks neile, kes töötavad kutsehariduses ning kellel on võimalus toetada ja märgata riskirühmas õppureid igapäevaselt.

Võib öelda, et väljalangemise protsess on kompleksne ning ei sõltu vaid ühest tegurist ega inimesest, kuid see on vaid üks vaatenurk, mida antud töö raames käsitletakse. Kuuldes, kuidas enamik uuritavaid tunneb puudust ja samas väärtustab positiivseid ja toetavaid suhteid õpetajatega, sõpradega ja perega, muutub ka perspektiiv ning õpetaja saab tunnustuse kui võimaliku jõuallikana.

Kokkuvõte

Antud uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda kogemuse põhjal kutsekoolist väljalangemist mõjutavaid tegureid ja võimalikke ennetusmeetmeid. Uurimisprobleem, mille autor tõstatab, on seotud sellega, et kutseharidusest väljalangevus on vaatamata ennetustööle Eestis kõrge. Kuigi viimastel aastatel on täheldatud kutsekoolist väljalangevuse vähenemist statistikas, on tarvilik tagada väljalangejate jätkuv vähenemine kutsehariduses.

Uurimus on jätkuks varasemalt läbi viidud uurimustele koolist väljalangevuse teemavaldkonnas (n Beekhoven & Dekkers, 2005; Glokowska et al., 2007; Toming, 2011; Espenberg et al., 2012; Aru-Raidalu, 2014). Üks autori eesmärk käesoleva töö kirjutamisel oli minna teemaga enam süvitsi ja leida kvantitatiivsetele andmetele lisaks detailsemaid kirjeldusi riskiteguritest ja ennetusest kutsekooli väljalangevuse puhul.

Autor on esitanud kolm uurimisküsimust: (1)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud enda väljalangemise kogemust?, (2)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud koolist väljalangevuse riskifaktorite mõju nende kogemusele?, (3)Kuidas kirjeldavad kutseharidusest väljalangenud võimalikke ennetusmeetmeid koolist väljalangevuse ennetamiseks enda kogemusel?

Antud uurimusest nähtus, et kutsekoolist väljalangenud kirjeldavad ökoloogilisest süsteemiteooriast lähtudes kasutatud süsteemide jaotusest tulenevaid riskifaktoreid, mida on kirjeldatud antud töö teoreetilise raamistiku juures. Teisalt töid uuritavad juurde ka teemasid, mis pole vastavasisulisel kirjanduses esile toodud nagu raha seoses erinevate aspektidega nagu kool ja kodu, ühiselamus elamine kui riskifaktor ja kodu kaugus koolist ning kodu ja kooli vahel transport, praktika ning sellega seonduvad probleemid kui kutsekoolist väljalangevuse riskitegur. Nii ühiselamus elamise, koolis õppimise kui ka kaugusega kodust seostasid uuritavad peamiselt kutsekoolist väljalangevuse riskitegurina negatiivseid interpersonaalseid suhteid ja kutsekoolist väljalangevuse ennetusmeetmena positiivseid suhteid. Rahaline kitsikus oli kutsekoolist väljalangenute hinnangul samuti kutsekoolist väljalangevust mõjutav riskifaktor. Antud uurimus on kvalitatiivne ning autor ei sea eesmärgiks tulemuste üldistamist suuremale grupile koolist väljalangevusega seotud indiviididele.

Võtmesõnad: kutseharidusest väljalangevus, ökoloogiline süsteemiteooria, väljalangenute kirjeldused

Abstract

Vocational school dropouts' descriptions of vocational school dropout riskfactors and prevention methods

The aim of this study is to determine how dropouts from vocational education describe the riskfactors and prevention methods of dropout from vocational school in their own experience. The research problem was raised that although prevention has been carried out the numbers of dropout in vocational education are still high in Estonia. Although during recent years the statistics have shown a decrease in dropout it is necessary to continue the research in this area. This master's thesis is a continuation to earlier studies in the field of dropout (e.g. Beekhoven & Dekkers, 2005; Głokowska et al., 2007; Toming, 2011; Espenberg et al., 2012; Aru-Raidsalu, 2014). One of the aims of the author for this thesis was to analyse the topic on a deeper level and get more detailed descriptions of dropout riskfactors and prevention methods about dropout in vocational education in addition to previous quantitative data.

The author has proposed three research questions: (1) How do dropouts from vocational education describe their dropout experience?, (2) How do dropouts from vocational education describe the influence of dropout riskfactors to their experience?, (3) How do dropouts from vocational education describe possible dropout prevention methods in their experience?

The results of this study based on the ecological systems theory (using the categorization of systems) show that dropouts from vocational education describe dropout riskfactors that were described within the theoretical framework of this thesis. The participants described topics that were not prevalent in the same-area research topic, like income in relevance to aspects like school and home, living in a dormitory as a dropout riskfactor and the distance between home and school (including the transportation issues), student practice and the problems with practice as a dropout riskfactor. In accordance to living in a dormitory, studying in school and distance from the home the participants described negative interpersonal relationships as a dropout riskfactor and positive interpersonal relationships as a dropout prevention method. Low income is also described as a dropout riskfactor from vocational education by dropouts from vocational education. This is a qualitative study and the author's aim is not to generalise the results to a larger group of individuals who have dropped out from vocational education.

Key words: dropout from vocational education, ecological systems theory, dropout descriptions

Tänuõnad

Soovin edastada suured tänuõnad hea koostöö ja pideva toetamise eest enda juhendajale, Kristi Kõivule.

Tänan kõiki neid, kes võtsid aja ning olid valmis minuga oma lugu jagama.

Tänan Liina Leppa, kes andis sisukat tagasisidet töö kirjutamise käigus.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:.....

Kuupäev:.....

Kasutatud kirjandus

Acharya,B., S., Neupane,S. (2012). Determinants of vocational training dropout: A logit model analysis. *Annamalai International Journal of Business Studies & Research*, 4(1), 75–80.

Aru-Raidalu, A. (2014). *Õpiedutute ja akadeemiliselt edukate õpilaste hinnangud põhikoolist väljalangevuse riskiteguritele ühe maakonna näitel*. Tartu Ülikool. Publitseerimata magistritöö.

Beekhoven, S., Dekkers, H. (2005). Early school leaving in the lower vocational track: Triangulation of qualitative and quantitative data. *Adolescence*, 40(157), 197–213.

Brantner, S. T., Enderlein, T. E. (1972). A comparison of vocational and non-vocational dropouts and retainers. Vocational – Technical education research report. *Vocational Development Study Series*, 7, 1–81.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge. Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International Encyclopedia of Education*, Vol. 3. Oxford:Elsevier.

Cardoso, A. R., Verner, D. (2006). *School drop-out and push-out factors in Brazil: The role of early parenthood, child labor, and poverty*. IZA Discussion Paper No. 2515, Bonn. Institute for the Study of Labor (IZA).

Doll, J. J., Eslami, Z., Walters, L. (2013). Understanding why students drop out of high school, according to their own reports: Are they pushed or pulled, or do they fall out? A comparative analysis of seven nationally representative studies. *SAGE Open* Nov 2013, 3, 4, 1 – 15. Külastatud aadressil:

<http://sgo.sagepub.com/content/3/4/2158244013503834> (vaadatud: 17.05.15)

Eesti Hariduse Infosüsteem, EHIS (2015). Külastatud aadressil:

www.hm.ee/ehis/statistilised_tabelid/kutse_oppeasutused_oppurid.xls (vaadatud: 09.03.15)

Espenberg,K, Beilmann,M, Rahnu,M, Reincke, E, Themas, E. (2012). *Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes*. Haridus- ja Teadusministeerium.

- Freebody, P. (2003). *Qualitative Research in Education. Interaction and Practice. Conducting and Analysing Interviews*. Griffith University: SAGE Publications Ltd.
- Fortin, L., Marcotte, D., Potvin, P., Royer, E., Joly, J. (2006). Typology of students at risk of dropping out of school: Description by personal, family and school factors. *European Journal of Psychology of Education, 21(4), 363–383*.
- Gallagher, C. J. (2002). Stories from the strays: What dropouts can teach us about school. *American Secondary Education 30(3), 36–60*.
- Glokowska, M., Young, P., Lockyer, L. (2007). Should I go or should I stay? A study of factors influencing students' decisions on early leaving. *Active Learning in Higher Education, 8(1), 63–77*.
- Haaristo, H., S., Kirss, L., Kupts, M., Leetmaa, R., Masso, M., Osila, L., Piirits, M., Rell, M., Turk, P. (2015) *Praxise Teemapaber töökäite puudusest. Valimised 2015*. Tallinn. Poliitikauuringute keskus Praxis.
- Hammond, C., Smink, J., Drew, S., Linton, D. (2007) *Dropout risk factors and exemplary programs: A technical report*. National Prevention Center at Clemson University and Communities in Schools, Inc. Clemson: Clemson University.
- Haughey, A. (2009). Pupils disengaged from school: Evaluation of an alternative vocational education programme. *Educational & Child Psychology, 26(1), 52–59*.
- Ingul, J. M., Klöckner, C. A. (2012). Adolescent school absenteeism: modelling social and individual risk factors. *Child and Adolescent Mental Health, 17(2), 93–100*.
- Jimerson, S. R., Ferguson, P., Whipple, A. D., Anderson, G.E., Dalton, M. J. (2002). Exploring the association between grade retention and dropout: A longitudinal study examining socio-emotional, behavioral, and achievement characteristics of retained students. *The California School Psychologist, 7, 51–62*.

Jäppinen, A-K. (2010). Preventing early leaving in VET: distributed pedagogical leadership in characterising five types of successful organisations. *Journal of Vocational Education & Training*, 62(3), 297–312.

Kaseküli, E. (2005). *Koolist väljalangemisega seotud riskitegurid ning meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks taas põhiharidust omandavate koolist väljalangenute hinnangul*. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Kraav, I. (2005). Õpiedutus ja koolist väljalangemine kui sotsiaalse tõrjutuse eeldus ja tagajärg. *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal*. Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Ühiskondlik Pedagoogika Uurimuse Instituut.

Kutseõppeasutuse seadus (2013). *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032014063> (vaadatud: 09.03.15)

Kõiv, K. (2006). Noorukite antisotsiaalne käitumine: erinevad mustrid ja tendentsid Eestis. Rtm. H. Haljasorg (Toim.), *Piiril*. Tallinn: Maarjamaa Konvent, 22–32.

Kõiv, K. (2007). Koolist väljalangenute vaatenurk. *Haridus*, 11 – 12, 58–64.

Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lee, F. W-L., Ip, F. M-L. (2003). Young school dropouts: Levels of influence of different systems. *Journal of Youth Studies*, 6(1), 89–110.

Leilop, L. (2013). *II ja III kooliastme õpilaste hinnangud koolist väljalangevuse riskifaktoritele ja ennetusmeetmetele ühe Tartu linna kooli näitel*. Tartu Ülikool. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Leonard, J. (2011). Using Bronfenbrenner's ecological theory to understand community partnerships: A historical case study of one urban high school. *Urban Education*, 20(10), 1–24

- Mahoney, J. L., Cairns, R. B. (2000). Do extracurricular activities protect against early school dropout? *Childhood Social Development. The Essential Readings: 169–196.*
- Margus, H. (2007). Koolist väljalangemine. *Haridus, 1-2, 5–7.*
- McCaul, E. J., Donaldson, Jr, G. A., Coladarci, T., Davis, W. E. (1992) Consequences of dropping out of school: Findings from high school and beyond. *Journal of Educational Research, 85(4), 198–207.*
- McNeal, R. B. (1995). Extracurricular activities and high school dropouts. *Sociology of Education, 68(1), 62–80.*
- Noorväli, H. (2009). *Praktika arendamine kutsehariduses. Analüütiline ülevaade.* (Doktoritöö) Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Normak, M. (2004). Miks õpilased puuduvad koolist? *Võimalus ja paratamatus olla õppija* (lk 109–118). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Prevatt, F., Kelly, F. D. (2003). Dropping out of school: A review of intervention programs. *Journal of School Psychology, 41, 377–395.*
- Põhikooli riiklik õppekava (2011) Lisa 11. *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil: https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1140/1201/1001/VV1_lisa11.pdf (vaadatud: 09.03.15)
- Reinhold, M., Vaher, K. (Koost.). (2013). *Kutsehariduse valdkonna statistika põhinäitajad 2012/13. õppeaastal*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Smyth, J. (2005). An argument for new understandings and explanations of early school leaving that go beyond the conventional. *London Review of Education, 3(2), 117–130.*
- Sum, A., Khatiwada, I., McLaughlin, J. (2009). The consequences of dropping out of high school: joblessness and jailing for high school dropouts and the high cost for taxpayers. *Center for Labor Market Studies Publications*. Paper 23. Boston: Northeastern University.

- Tas, A., Selvitopu, A., Bora, V., Demirkaya, Y. (2013). Reasons for dropout for vocational high school students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(3), 1561–1565.
- Terry, M. (2008) The effects that family members and peers have on students' decision to drop out of school. *Educational Research Quarterly*, 31(3), 25–38.
- Toming, H. (2011) *Koolist väljalangemine ja selle vältimise võimalused erikooli õpilaste hinnangul*. Tartu Ülikool. Publitseerimata magistritöö.
- Voelkl, K. E. (1995). School warmth, student participation and achievement. *Journal of Experimental Education*, 632, 127.
- Õunapuu, L. (2014) *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisa 1

Intervjuu küsimused:

1. Kas õpingute katkestamine on mõjutanud Sinu elu? Kuidas?
2. Missugused asjaolud seoses kooliga on Sinu puhul mõjutanud õpingute katkestamist?
3. Missugused asjaolud seoses koduga on Sinu puhul mõjutanud õpingute katkestamist?
4. Missugused asjaolud seoses sõprade ja eakaaslastega on Sinu puhul mõjutanud õpingute katkestamist?
5. Missugused asjaolud seoses Sinu endaga on mõjutanud Sinu õpingute katkestamist?
6. Kuidas saaks Sinu arust õpingute katkestamist ära hoida?
7. Mis Sa arvad, kuidas oleks Sinu puhul saanud õpingute katkestamist ära hoida?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina , Liis Leilop

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 07.10.1991)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kutsekoolist väljalangenute hinnangud kutsekoolist väljalangemise riskifaktoritele ning ennetusmeetmetele,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 27.05.15 *(kuupäev)*